

Vitári Zsolt

A Hitlerjugend külkapcsolatai 1933 előtt

The international connections of the Hitlerjugend before 1933

The essay is about the precedents of the 'international politics' of the Hitlerjugend following it up to the Nazi takeover in 1933. It searches for answers for the following important questions: what were the precedents the Hitlerjugend could rely on in developing its international relations; what kind of mentality and concept was in the background; who were its major partners; what were the regions the organization got into touch first; what forms and frames the relationship developed and how did this period grounded the 'foreign policy' after 1933.

Az „Akié az ifjúság, azé a jövő” ismert jelszava a 20. századra, az Európa- és a világszerte kialakuló és virágzó ifjúsági mozgalom hatására általános és közismert elvvé vált. Ma már nem tudhatjuk pontosan, hogy ki, mikor és hol mondta először ezt a szállóigét – állítólag már a rómaiak is használták –, annyi azonban bizonyos, hogy az első világháború után különös aktualitást nyert. Különösen így volt ez azokban a tekintélyelvű vagy diktatórikus rendszerekben, amelyek továbbélésük biztosítása végett előbb vagy utóbb valóban hozzáálltak az ifjúság megszervezéséhez. Így Németországban is, amely a weimari demokrácia évei és ezerszínű, a társadalom legszélesebb köreiben elismert ifjúsági mozgalma után a náci diktatúra keretében kezdte meg az egész ország ifjúságának fokozatos megszervezését és saját szellemében, illetve érdekében való képzését.

A náci Németországban az ifjúságpolitika kulcsszervezete a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt (NSDAP) ifjúsági szervezete, a Hitlerjugend (HJ) lett, amely az anyapárthoz hasonlóan már 1933 legelején egyeduralmi igényekkel lépett fel a maga területén. Fokozatosan létrejött a világ egyik legnagyobb és legjobban szervezett ifjúsági mozgalma, amely 1940 elejére több mint 8 millió tagot tudhatott a soraiban, s tevékenységével már békeidőben, de különösen a háborúban Németország egyik kulcsfontosságú szervezetévé vált. A Hitlerjugendet azonban kiterjedt külkapcsolatai is komoly – eddig nem megfelelően értékelt – politikai tényezővé tették.

Ez a tanulmány a Hitlerjugend „külpolitikájának” előzményeiről szól, ennek változásait követi nyomon a kezdetektől egészen az 1933-as náci „hatalomátvételig”. Választ keresünk többek között a következő fontos kérdésekre: milyen előzményekre támaszkodhatott a Hitlerjugend külkapcsolatai kialakítása során, milyen szellemiség és koncepció húzódott a háttérben, kik voltak a Hitlerjugend fő partnerei, melyek voltak azok a területek, amelyekkel elsősorban kapcsolatot ápolt a szervezet, e kapcsol-

latoknak milyen keretei és formái alakultak ki, s miként alapozta meg ez az időszak az 1933 utáni periódusban kiteljesedő ifjúsági „külpolitikát”.¹

Ifjúság és külföld Németországban 1933 előtt

„Vándormadarak”

Az ifjúsági mozgalom születésekor és az azt követő kezdeti időkben, vagyis a 19. század végén és a 20. század elején még nem igen volt jellemző, hogy a különféle országok ifjúsági csoportjai között kapcsolatok létesültek. A kialakuló német *Vándormadár-mozgalom* (Wandervogel) egyes jómódú csoportjainak utazásai ugyan jól illeszkedtek az új jelenségként mutatkozó turizmusba, az utak során azonban csak ritkán került sor külföldi ifjúsági szervezetekkel való kapcsolatkeresésre. Az ifjúsági mozgalom kezdeti, tervszerűnek nem nevezhető külföldi tevékenysége idején az utak többnyire nem különböztek az élményt, a helyállást, a becsvágyat és a kalandvágyat középpontba helyező belföldi utaktól. Így ezeknek többnyire sem diplomáciai, sem politikai jelentősége nem volt, szimpla szabadidős tevékenységnek minősültek.²

Mindazonáltal az alapok megteremtése terén mégis nagy jelentősége volt annak a néhány útnak, amelyet a Vándormadár egyes csoportjai külföldre tettek. A német *Vándormadár* első útjai a Cseh-erdőbe és keletre vezettek, a németeknek a csehek és a lengyelek ellen folytatott „harcát” segítő. Az utak túlnyomó része azonban nem tartalmazta ezt a népiségi személetet, még azok sem, amelyek a határmenti területekre irányultak. Más külföldi országokkal a Vándormadárnak vajmi kevés kapcsolata volt, csak kis csoportjainak látogatásairól lehetett szó. Az első nagy külföldi útra csak 1909-ben, egy korábban Németországba látogatott angol cserkészcsapat meghívására került sor.³ Ennél jelentősebb volt azonban az a tény, hogy a Vándormadár léte

¹ Az 1933 utáni külkapcsolatokhoz ld.: Vitári Zsolt: A Hitlerjugend külkapcsolatai 1933 és 1939 között. I. Múltunk, 56 (2011) 4., 183-210. o.; uő: A Hitlerjugend külkapcsolatai 1933 és 1939 között. II. Múltunk, 57 (2012) 3.; uő: Európai összefogás a bolsevizmus ellen: A Hitlerjugend külföldi kapcsolatai a világháború idején. Századok, 145 (2011) 6., 1359-1416. o.

² Aufgaben der Mittelstelle deutscher Jugend in Europa. In: Sonderdruck. Das Junge Deutschland és *Das Junge Deutschland*, März 1932, 80-84. o. – Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes (továbbiakban: PAAA), R 63603; Vö. *Walter Laquer*, Die deutsche Jugendbewegung. Eine historische Studie. Verlag Wissenschaft und Politik, Köln 1983, 263. o.; *Alice Gräfin Hardenberg*, Bündische Jugend und Ausland. Uni-Druck, München 1966, 4., 12-16. o.

³ *Gerhard Ziemer – Hans Wolf*, Wandervogel und Freideutsche Jugend. Voggenreiter, Bad Godesberg 1961, 340-341., 348-351. o.; Hardenberg, i. m., 4., 6-9. o.; *Werner Kindt* (szerk.), Grundschriften der deutschen Jugendbewegung. Eugen Diederichs Verlag, Düsseldorf-Köln 1963, 33-62., 79-83. o.

túlsugárzott a német határokon. Az Osztrák–Magyar Monarchiában *Osztrák Vándormadárként*, Svájcban pedig *Svájci Vándormadárként* jött létre hasonló szervezet.⁴ A három ország Vándormadár-szervezete között ha nem is élénk, de működő kapcsolatok léteztek.⁵

Az Osztrák Vándormadár kezdeti időszakáról mára már jobbára csak bizonytalan információkkal rendelkezünk, melyek szerint az első csoportok Csehország németek lakta vidékein, Erdélyben, a bánáti területeken, Bécsben jöttek létre, de elterjedtek a birodalom egészen keleti, német lakta területein is.⁶ E mozgalom későbbiekre nézve nagyon fontos ismertetőjegye volt, hogy a mozgalom elkötelezett és tevékeny részesévé vált az ún. *védészövetségi munkának* (Schutzvereinsarbeit). A monarchia nemzetiségeinek egyre hangosabb nemzetépítési és egyenrangúsági követeléseinek mentén felerősödő „osztrák” nacionalizmus jegyében elsősorban a nyelvhatárok környékén (így leginkább Észak-Csehországban, Dél-Tirolban, Dél-Karintiában és Dél-Stájerországban) mutatkozott szükség arra, hogy a német-ség pozícióit fenntartsák és a „szláv áradattal” szemben megerősítsék. Ez a tevékenység az Osztrák Vándormadár születésének idejére a különféle védőszervezetek révén (pl. Német Iskolaegyesület (Deutscher Schulverein, 1880), a Südmárk (Graz 1889)) már jól bejáratott aktivitásnak számított. Az osztrák vándormadarak pedig – a német anyaszervezettel szemben – tudatosan fel is vállalták ezt a tevékenységet.⁷ Németországban is létrejöttek hasonló védőszervezetek, de itt egyelőre nem állt fenn együttműködés az ifjúsági mozgalommal.⁸

⁴ Németországban az első világháború előtt ca. 25 000, Ausztriában és Svájcban pár ezer taggal számolhatunk. A háború utáni történetükhöz ld. még főleg: Österreichischer Wandervogel. In: *Werner Kindt* (Hg.), *Die deutsche Jugendbewegung 1920 bis 1933. Die bündische Zeit. Quellenschriften*. Eugen Diederichs Verlag, Düsseldorf – Köln 1974, 1267–1273., 1294–1299. o.

⁵ Hardenberg, i. m., 6–9. o.; Ziemer – Wolf, i. m., 8., 12., 15., 327., 331., 340–341., 348–351. o.; Hardenberg, i. m., 4. o.; Kindt, *Grundschriften*, i. m., 79–83. o.

⁶ Ziemer – Wolf, i. m., 294–297. o.; *Gerhard Albrich – Hans Christ – Hans Wolfram Hockl*, *Deutsche Jugendbewegung im Südosten*. Verlag Ernst und Werner Gieseking, Bielefeld 1969, 18–26., 33–36., 42–51., 55., 107–127. o.; *Gerhard Seewann*, *Österreichische Jugendbewegung 1900 bis 1938*. Dipa-Verlag, Frankfurt/Main 1974, 59–120. o.; *Ernst-Michael Jovy*, *Jugendbewegung und Nationalsozialismus – Zusammenhänge und Gegensätze. Versuch einer Klärung*. Lit, Münster 1984, 18–19. o.

⁷ Ziemer – Wolf, i. m., 303–305. o. Jovy, i. m., 58. o.; *Unsere Jugend in Burgenland. Grenzland. Zeitschrift des Deutschen Schulvereins Südmárk*, 1936/10–11. sz., 132–133. o. (Bundesarchiv (továbbiakban BArch), R 1501/3330).

⁸ Hardenberg, i. m., 4., 6., 12–16. o.

Birodalmak örökén – a német-ség védelmében

Az első világháborút követően az osztrák hagyományok és a háború alatt Németországban is előtérbe kerülő, a népet középpontba állító gondolatok, valamint a világháború következtében alaposan megváltozott a *külföld fogalma*. Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlása, a versailles-i és a St. Germain-i békeszerződések eredményeként németek milliói kerültek a korábbi két birodalom határain kívül, s váltak idegen államok polgáraivá, akik adott esetekben nagy etnikai és asszimilációs nyomásnak voltak kitéve. Így a külföld 1918 után megkerülhetetlenül és az évek előrehaladtával fokozódó mértékben az elszakított német-ség támogatását, német szellemének, kultúrájának és tudatának ébrentartását jelentette, ami egyben folytatása is volt az Ausztria–Magyarországon az első világháború előtt kifejlődött „védőmunkának”. Az állam fogalma mint szervező erő elérte telenedett, helyébe a nép, a népiség mítosza lépett, a német nép újbóli egyesítéséé.⁹

E felaprózott német-ség felkarolását számtalan szervezet tekintette feladatának, két szervezet emelkedett ki igazán, amelyek a határmenti és külföldi német-ség támogatásában a legfontosabb fórumot képviselték, és az állami támogatásoknak is fontos közvetítői voltak: az 1881-ben Általános Német Iskolaegyesületként (Allgemeiner Deutscher Schulverein) alapított, majd 1908-tól az Egyesület a Külföldi Német-ségért (Verein für das Deutschtum im Ausland, VDA) néven működő egyesület, valamint az 1919-ben alapított *Német Védőszövetség* (Deutscher Schutzbund für das Grenz- und Auslandsdeutschtum). Központi feladataik közé tartozott a határon túli német-ség megtartása, számukra iskolák, óvodák, könyvtárak, tudományos és kulturális intézmények létesítése és támogatása, valamint Németországban belül a német népiség eszméjének terjesztése, a figyelem ráirányítása a külföldi német-ség létrejöttére és sorsának alakulására.¹⁰

Az ifjúság és a külföld viszonyát vizsgálva a VDA volt a fontosabb szervezet. Birodalmi vezetése önálló ifjúsági osztályt működtetett, amely szervezte és gondozta az egyesület iskolai ifjúsági csoportjait, s ezáltal már fiatal korban elvetette a teljes német nemzetért való felelősségtudat magvat. A VDA olyan szerteágazó tevékenységet fejlesztett ki az évek során,

⁹ *Hans-Adolf Jacobsen* (szerk.), *Hans Steinacher. Bundesleiter des VDA 1933–1937 – Erinnerungen und Dokumente*. Harald Boldt Verlag, Boppard 1970, XXXV–XXXVI. o.; Jovy, i. m., 59–60. o.

¹⁰ *Jacobsen*, VDA, i. m., XXXVIII., XL. o. Ld. még: *Eiler Ferenc*, *Német és magyar nemzetpolitikák a két világháború között 1920–1938*. In: Bárdi Nándor–Simon Attila: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. (Vázlat) Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja 2006, 89–99. o.; *uő*, *Németország Duna-völgyi politikája 1920–1938*. In: Fedinec Csilla (szerk.): *Társadalmi önismeret és nemzeti önazonosság Közép–Európában*. Teleki László Alapítvány, Budapest 2002, 37–63. o.

amely később minden hasonló munkát végző ifjúsági csoportnak mintául szolgálhatott, így a Hitlerjugendnek is.¹¹

Nem ilyen kiterjedt módon, de nagy elkötelezettséget tanúsított az ifjúsággal szemben a Védszövetség is, amely ugyancsak rendelkezett ifjúsági ügyosztállyal, de nem rendelkezett saját ifjúsági csoportokkal, így elsősorban más ifjúsági szervezetekkel kereste a kapcsolatot. Az ifjúsági csoportok és a Védszövetség rendszeres együttműködése adta meg az ösztönzést 1923-ban arra, hogy a szövetség önálló határvidéki hivatalokat állítson fel. E törekvések hozományaként és a külügyminisztérium javaslatára végül több ifjúsági csoport együttműködésével egy központi birodalmi szervet is létrehozták, amely 1925 januárjában az *Ifjúsági Határvidéki Munka Közvetítőszerve* (Mittelstelle für Jugendgrenzlandarbeit) néven Münsterben kezdte meg tevékenységét.¹²

Az ifjúsági csoportok külföldi tevékenységének elterjedése és szabályozása

A Weimari Köztársaság színes ifjúsági mozgalmát alakító három pillér közül (pártpolitikai ifjúság, egyházi ifjúság, szabad csoportok) az *Egyleti Ifjúság* (Bündische Jugend)¹³ szabad és önálló csoportjai virágoztatták fel az újdonsült, külföldre irányuló tevékenységi formát. Bár a pártifjúságok, s főleg az egyházi szervezetek is egyre kiterjedtebb külföldi kapcsolatokra tettek szert, tevékenységüket illetően más szempontok álltak előtérben.¹⁴

Az első világháború után kialakuló új viszonyok közepette a németországi ifjúság is egyre inkább magáévá tette a „népiségi munka” (Volks-tumsarbeit) elvét, s törekedett arra, hogy külföldi útjai elsősorban a németek által lakott vidékekre irányuljanak. E tevékenység új lendületet kapott, amikor Gustav Stresemann külügyminisztersége idején a népiségi politika

¹¹ Jacobsen, VDA, i. m., XLVII–XLIX., 130, 140. o.

¹² Hardenberg, 46–51. o.; *Friedrich Heiß*, Die Mittelstelle für Jugendgrenzlandarbeit. *Der Zwiespruch. Wochenzeitung der deutschen Jugendbewegung*, Nr. 59, 24. November 1927. Idézi: Kindt, Die deutsche Jugendbewegung, i. m., 1539–1540. o.

¹³ Taglétszámuk a különféle adatok alapján kb. 55 000 és 91 000 főre tehető. Az eltérések abból is fakadnak, hogy a csoportok hovatarozása nem mindig volt egyértelmű. Vö. *Felix Raabe*, Die Bündische Jugend. Ein Beitrag zur Geschichte der Weimarer Republik. Brentano Verlag, Stuttgart 1961, 66. o.

¹⁴ Aufgaben der Mittelstelle deutscher Jugend in Europa. In: Sonderdruck. Das Junge Deutschland és *Das Junge Deutschland*, März 1932, 80–84. o.; Gemeinsame Auslandsarbeit der bündischen Jugend. *Zwiespruch. Wochenzeitung der deutschen Jugendbewegung*, Nr. 22–23, 22. März 1927. Idézi: Kindt, Die deutsche Jugendbewegung, i. m., 1064. o.; Vö. Laquer, i. m., 263. o.; Raabe, i. m., 65. o.

a nagypolitika rangjára emelkedett.¹⁵ Ebben a szellemben az egyleti csoportok tagjait ugyanis nem állampolgárokká, hanem néptársakká (Volks-genosse) nevelték, így a középpontban mindig a nép, a népközösség és a birodalom állt. Ennek mégsem voltak olyan radikális, adott esetben rasszista felhangjai, mint a radikális népiségi és védszervezetek körében. Itt leginkább a haza és a nép természetes szeretete volt a fókuszban, vagyis a patriotizmus, amely azonban sok esetben túlfűtötté vált és ezért a külső szemlélő számára egyértelmű nacionalizmusként jelentkezett. A népközösség ideája erősen kötődött az ifjúsági szövetség eszméjéhez, amelyet a benne érvényesülő elvek és az ott végzett tevékenység révén a népközösség előformájaként értelmeztek.¹⁶

A weimari időszakban az *ifjúság gondozásának és támogatásának nagyon fejlett rendszere* alakult ki, s e ráfordításokból minden szervezet részesülhetett, amennyiben tevékenységét közhasznúnak ítélték meg, s illeszkedett a demokratikus köztársasági rendszerbe. A külföldi ifjúsági utak lebonyolításában és támogatásában jelentős részt vállalt a *Német Ifjúsági Szövetségek Birodalmi Bizottsága* (Reichsausschuss deutscher Jugendverbände), az *Ifjúsági Határvidéki Munka Közvetítőszerve* és a *Német Pedagógiai Kirendeltség* (Deutsche Pädagogische Außenstelle).¹⁷

Az *Ifjúsági Határvidéki Munka Közvetítőszervéhez* 1932-re összesen 170 ifjúsági szövetség csatlakozott, amelyek 70 százaléka az Egyleti Ifjúság köréből került ki, míg a fennmaradó rész hallgatói, szakmai és egyházi szervezeteket jelentett. Számuk évről évre gyarapodott. A szervezetnek pártifjúságok nem lehettek tagjai, így a Hitlerjugend sem, amely a weimari rendszerhez való rossz viszonya miatt nem is törekedett erre. Tagok lehetek viszont a határvidéki és külföldi német szervezetek, így csatlakoztak ausztriai, danzigi stb. csoportok is.¹⁸

¹⁵ Aufgaben der Mittelstelle deutscher Jugend in Europa, i. m., 80–84. o.; Vö. Laquer, i. m., 263. o. Ld. még Kindt, Die deutsche Jugendbewegung, i. m., 58–61., 415–418., 476–478., 510–511., 804., 1215–1216. o.; Stachura túlzóan egyenesen a teuton lovagoknak a „veszedelmes szláv befolyás” ellen, a német értékek védelmében kifejtett tevékenységével állította párhuzamba az Egyleti Ifjúság egyre bővülő külföldi tevékenységét. Stachura, The German Youth Movement, i. m., 49. o.

¹⁶ Raabe, i. m., 115–152. o.

¹⁷ Deutsche Pädagogische Außenstelle an das Auswärtige Amt (továbbiakban AA), 1. Oktober 1930 – PAAA, R 63602.

¹⁸ Mittelstelle deutscher Jugend in Europa an das AA, 9. Januar 1932; Vereinbarung zwischen dem Reichsausschuss der Deutschen Jugendverbände und der Mittelstelle deutscher Jugend in Europa über Regelung von Grenz- und Auslandsfahrten; Mittelstelle für Jugendgrenzlandarbeit. Arbeitsbericht über das Jahr 1930/1931. Vertraulich, 30. Oktober 1931 – PAAA, R 63603; Grenzlandfahrten und Auslandsbeziehungen der bündischen Jugend. In: Kindt, Die deutsche Jugendbewegung, i. m., 1530–1531. o.

A Közvetítőszerv annak szentelte tevékenységét, hogy a német ifjúság külföldi útjait rendezett keretek közé terelje. Emellett az alapszabályzatban meghatározott legfőbb célja az volt, hogy mindenhol támogassa a fiatal generáció kapcsolatait a németiséghez, de legfőképpen Közép-Európában.¹⁹

1928-ban a Közvetítőszerv minden tagjára nézve kötelező érvényű *irányelveket* adott ki, amelyekben kifejezésre juttatta, hogy külföldön először mindenki német, s csak azután lehet bármely szövetség tagja. Az irányelvek támpontot adtak az utak előkészítéséhez, az uticélok közötti egyensúly megtartásához, a belföldi és külföldi szervezetekkel való kapcsolatokhoz, a meglátogatandó országban várható reakciókhoz, a vezetőkkel szemben támasztott követelményekhez és képzésükhöz, az utak engedélyezési rendjéhez, az utak tapasztalatainak megvitatásához stb. Vagyis a Közvetítőszerv segítséget nyújtott mind az utak tartalmi kialakítása, mind a külső megjelenés, mind pedig a társadalmi érintkezés terén. Szolgált a „külföldi kiképzést” és kapcsolatokat közvetített az ifjúsági csoportok számára külföldön, valamint fórumot kínált a tapasztalatcserére, a külföldi tevékenység közös kiértékelésére.²⁰

1930 második felében a szervezet az *Európai Német Ifjúság Közvetítőszerve* (Mittelstelle deutscher Jugend in Europa) néven folytatta tevékenységét,²¹ ami már sejtette a határokon átnyúló, a teljes német ifjúságot szem előtt tartó tevékenység irányába tett még erőteljesebb fordulatot. A névváltozás egyben az alapszabályzat módosítását is jelentette. Ennek értelmében a szervezet elsődleges feladatai között deklaráltan a német ifjúság azon kapcsolatainak támogatása lépett az első helyre, amelyek a birodalmi határokon kívül élő németiséggel álltak fenn. Másodsorban az ehhez szükséges képzések támogatását (Auslandsbildung) szorgalmazták, s harmadik helyre esett vissza az ifjúság „szokványos” külföldi kapcsolatainak támogatása és fejlesztése.²²

¹⁹ Mittelstelle deutscher Jugend in Europa an das AA, 9. Januar 1932; Vereinbarung zwischen dem Reichsausschuss der Deutschen Jugendverbände und der Mittelstelle deutscher Jugend in Europa über Regelung von Grenz- und Auslandsfahrten; Aufgaben der Mittelstelle deutscher Jugend in Europa, i. m., 80–84. o.; Satzungen der Mittelstelle deutscher Jugend in Europa – PAAA, R 98888; Grenzlandfahrten und Auslandsbeziehungen der bündischen Jugend, i. m., 1530–1531. o.; Peter D. Stachura, *The German Youth Movement 1900–1945. An Interpretative and Documentary History*. The Macmillan Press Ltd., London 1981., 49. o.; Hardenberg, i. m., 46–51. o.

²⁰ Aufgaben der Mittelstelle deutscher Jugend in Europa, i. m., 80–84. o.; Richtlinien für Grenz- und Auslandsfahrten. Mittelstelle für Jugendgrenzlandarbeit – PAAA, R 98887; Auslandsabkommen der bündischen Jugend. Der Zwiespruch. Wochenzeitung der deutschen Jugendbewegung, Nr. 26, 1. Januar 1928. Idézi: Kindt, *Die deutsche Jugendbewegung*, i. m., 1540–1541. o.

²¹ Mittelstelle deutscher Jugend in Europa an das AA, 9. Januar 1932; Vereinbarung zwischen dem Reichsausschuss der Deutschen Jugendverbände und der Mittelstelle deutscher Jugend in Europa über Regelung von Grenz- und Auslandsfahrten – PAAA, R 63603.

²² Dieter Tiemann, *Deutsch-französische Jugendbeziehungen der Zwischenkriegszeit*. Bouvier Verlag, Bonn 1989, 98. o.

A közvetítőszerv 1929-ben 250, egy évvel később már 350 úthoz adta jóváhagyását. 1931-ben a válság hatására az utak száma ismét 264-re csökkent. A túrák minden német települési területet érintettek, s kiterjedtek majdnem minden európai országra is.²³ A közvetítőszervnek és a hasonló szervezeteknek oroszlanrésze volt abban, hogy mind több fiatal fordult meg külföldön, és mint több külföldi, főleg külföldi német Németországban. Koordinációs és támogató tevékenységük révén a fiatalok a szórakozás mellett a német külpolitika és a német nemzeti tudat számára is jótékony munkát láttak el. E szervezetek tevékenységüket – ugyan megváltozott feltételek és keretek mellett – többnyire 1933 után is folytatták.

Az ifjúsági csoportok külföldi tevékenységének irányai és formái

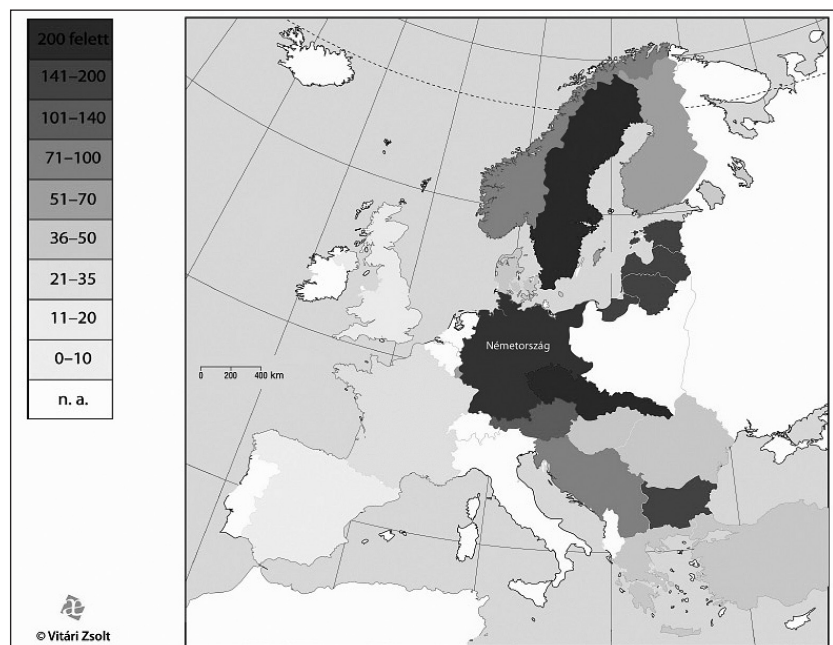
A húszas évek közepére az ifjúsági külföldre irányuló tevékenysége már teljesen általánossá, megszokottá és elfogadottá vált. Az Egyleti Ifjúságba sorolt csoportok útjai az 1920-as évek végére már szövevényes kapcsolatrendszeret képeztek. Ebből a szövevényből négy nagyobb irány kristályosodott ki. A cserkészek világmozgalma behálózta szinte az egész glóbuszt, a különböző országok cserkészcsoportjai közötti kapcsolatok egyre inkább felélénkültek. Más csoportok leginkább a világháborúban semlegességet tanúsító és ezért mindvégig szimpátiával kezelt észak-európai térséget és a nagyszámú németiség miatt elsőrangúvá váló Délkelet-Európát részesítették előnyben. Az amerikai kapcsolatrendszer jelentőségében jóval inkább háttérbe szorult. Itt leginkább a kivándorolt német ifjak próbálták fenntartani a német ifjúsági mozgalom hagyományait. A húszas évek második felében, az enyhülés jegyében váltak lehetségessé az első kapcsolatfelvételek Nagy-Britannia és Franciaország irányába, de kapcsolataik továbbfejlődése – főleg az utóbbi esetében – nem volt töretlen, mert változó formában jelentkező politikai feszültségek ezt nem tették lehetővé.²⁴ A szabadidős utak minimálisra csökkent száma mellett az utaknak három fő formája alakult ki, amelyek azonban gyakran keveredtek egymással: 1) a németiség kutatása és a velük való kapcsolattartás, 2) idegen országok politikai, gazdasági, kulturális és természeti viszonyainak feltérképezése (tanulmányutak), 3) s a német kultúra terjesztése külföldön (ének-, színjátszó és tánc csoportok).²⁵

²³ Mittelstelle für Jugendgrenzlandarbeit. Arbeitsbericht über das Jahr 1930/1931. Vertraulich, 30. Oktober 1931 – PAAA, R 63603.

²⁴ Kindt, *Die deutsche Jugendbewegung*, i. m., 1064., 1529–1535. o.; Rudolf Hartmann, *Die Fahrten der deutschen Wandervögel in die Donauländer. Suevia Pannonica* (15) 1987, 124–131. o.

²⁵ Hardenberg, i. m., 25–27. o.; Jovy, i. m., 60. o.

E látogatások során a kapcsolatok bejáratott formái alakultak ki. A kapcsolatfelvétel elején mindig egy nagyszabású, gyakran akár egy hónapnál hosszabb időtartamú út állt (Großfahrt), amely felkeltette az érdeklődést egy adott terület iránt, s bepillantást engedett az ottani politikai és gazdasági viszonyokba, a kulturális életbe, valamint a határmenti és külföldi németiség életébe, az ifjúsági cserék, a nemzetközi találkozók és a két ország közötti kapcsolatok lehetőségébe. Általános jellemzőjévé vált, hogy a felkeresett területekkel állandó kapcsolatot ápoltak. Mindez megmutatkozott a rendszeres utak szervezésében, az élénk postai kapcsolatban, könyvküldeményekben, illetve a meglátogatott területekről érkező fiatalok és csoportok fogadásában. Egy-egy találkozót követően nem ritkán került sor közös határvidéki utakra, például szudétanémet, birodalmi német és ausztriai csoportok részvételével.²⁶

A Német szabadcsapat útjai 1928-ban Európa különböző országaiba (fő)

Általános jelenség volt a missziós tevékenység folytatása a németországi ifjúsági csoportokon belül is, amelynek teleologikus töltete arra

²⁶ Vierter Tätigkeitsbericht der Pioniergemeinschaft für Südosteuropa 1919–1932 – PAAA, R 63607.

irányult, hogy minél több csoportot ösztönözzenek hasonló tevékenységre. Így adott esetben más csoportokhoz tartozókat is magukkal vittek a külföldi utakra. A külföldi utak tehát egyaránt szolgálták a belső politikai nevelést, a német viszonyok ismeretét, a csoportszellemet stb. (tananyagok, statisztikák előállítását, előadások tartását) és a külföldi kapcsolatokat, a külföldi németiség gondozását.²⁷

Törekvés volt az is, hogy a felkeresett országokban a németiség mellett, legalább egy, az adott országban honos, nem német nemzetiségű ifjúsággal is felvegyék a kapcsolatot. Ez hozzájárulhatott ahhoz, hogy a birodalmi német ifjúság segítségével és közvetítésével alakítsanak ki kapcsolatokat az országok különböző nemzetiségű ifjúságai között.²⁸

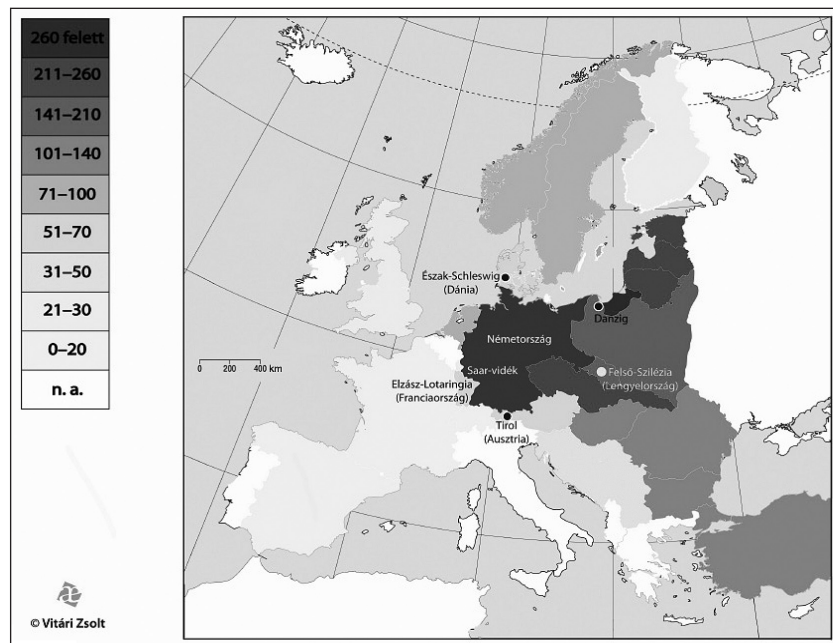
A külföldre irányuló tevékenység a világgazdasági válság kezdetére érte el csúcspontját, majd a nehéz gazdasági helyzet miatt hanyatlani kezdett. Az Egyleti Ifjúságon belül az 1927-re a *Német Szabadcsapat* (Deutsche Freischar) keretében működő csoportok váltak a német ifjúság külföldre irányuló tevékenységének éllovasaivá. A mellékelt ábrák megfelelően szemléltetik nemcsak a külföldi tevékenység irányait, hanem annak súlypontjait is, s egyben rávilágítanak az egyik évről a másikra történő elmozdulásokra is.

Bár az összeállításból hosszabb trendeket nem tudunk meghatározni, mégis kiviláglik belőle, hogy évről évre több fiatal utazott külföldre (1928–29 ca. 10% az emelkedés), s az is, hogy egyre meghatározóbbá váltak azok a területek, amelyek német lakossággal rendelkeztek, de összességében is több országot érintettek az ifjúság útjai. A Vándormadár óta az érdeklődés középpontjában lévő skandináv államok felé vezető utak részeseése viszont kb. egy harmadára esett vissza. 1928-ban kb. az utak fele érintett olyan országot, amelyben jelentősebb német lakosság és kisebbség élt, 1929-re ez az arány már meghaladta a 80 százalékot is. Bár sok esetben más országokat érintő utak részeként, de Magyarország is egyre nagyobb szerepet kapott a külföldi utak sorában.²⁹ Ez az egyértelmű eltolódás egy-

²⁷ Uo.; Hardenberg, i. m., 31–32. o.; Jovy, i. m., 60. o.

²⁸ Jovy szerint erre volt példa Magyarország esete, a magyar ifjúsági csoportot azonban nem nevezi meg. Nagy valószínűséggel valamelyik cserkészcsapatról lehetett szó. Jovy, i. m., 62. o.

²⁹ A Német Szabadcsapat útjai 1928-ban (fő): Svédország – 322, Csehszlovákia – 271, Kelet-Poroszország, Baltikum – 176, Bulgária – 167, Ausztria – 127, Jugoszlávia – 91, Norvégia – 74, Luxemburg – 57, Finnország – 53, Magyarország, Románia – 47, Törökország, Görögország – 41, Dánia – 37, Franciaország – 24, Nagy-Britannia – 12, Spanyolország – 3, összesen 1502 fő. *Deutsche Freischar*, 1928/3. sz., 168. o.; *Deutsche Freischar*, 1929–30/2. sz., 142–143. o.; idézi Hardenberg, i. m., 35. o.; A Német Szabadcsapat útjai 1929-ben (fő): Kelet-Poroszország, Danzig, Baltikum – 280, Csehszlovákia – 260, Észtország, Lettország, Litvánia – 253, Felső-Szilézia, Lengyelország – 189, Magyarország, Románia, Bulgária, Törökország – 138, Svédország, Norvégia – 99, Hollandia – 72, Ausztria és Tirol – 61, Elzász–Lotharingia – 59, Észak-Schleswig,

A Német szabadcsapat útjai 1929-ben Európa különböző országaiba (fő)

ben az új német külpolitikai doktrínát is tükrözte, amely Stresemann halála után már nem látta szükségét annak, hogy a délkelet-európai orientáció mellett Nyugat-Európának továbbra is komoly figyelmet szenteljen.³⁰

A német ifjúsági mozgalom külföldi útjai között Magyarország is fontos szerepet kapott. Mivel Magyarországon a Leventén és az egyházi szervezeteken (KALOT, KALÁSZ) kívül a cserkészmozgalom volt az

Dánia – 53, Jugoszlávia – 43, Saar-vidék, Luxemburg – 40, Nagy-Britannia – 29, Finnország – 23, Spanyolország – 16, Svájc – 13, Franciaország – 12, összesen 1640 fő. *Deutsche Freischar*, 1928/3. sz., 168. o.; *Deutsche Freischar*, 1929–30/2. sz., 142–143. o.; idézi Hardenberg, i. m., 35. o. Jovy szerint 1929-ben 1640–2000 résztvevővel számolhatunk, s 1928-ban az utak egyharmada, 1929-ben egy ötöde volt tisztán külföldi út, vagyis olyan, amely határregiót nem érintett. Utóbbi adat is alátámasztja a munka súlypontjának erőteljes változását. Jovy, i. m., 60. o.

³⁰ Vö. *Peter Krüger*, *Die Außenpolitik der Republik von Weimar*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1985; *Hans-Paul Höpfner*, *Deutsche Südosteuropapolitik in der Weimarer Republik*. Frankfurt am Main – Bern 1983. Súlypontok áthelyeződése Európa északi és nyugati területeiről kelet felé jól illusztrálható a *Großdeutsche Blätter* egyik 1929-es számában közölt cikk vonatkozó soraival: „Ha a német ifjúság a határon túlra akar menni, fontosabb dolga is akad, mint hogy a nyugati civilizáció csodájára járjon. Olyan szellemiségre van szüksége, amellyel a német ifjúság már ma is részt vehet nemzet jövőbeni feladataiban, hogy bevesse erőt. Angliai és franciaországi sétautak bizonyosan eltértenek a céltól.” – *Großdeutsche Blätter*, 1929, 142. skk., itt 143. o. Idézi: Tiemann, i. m., 96. o.

egyedüli jelentős ifjúsági tömörülés Németországból is utóbbival vették fel a kapcsolatot, amely nem túl aktív, de kölcsönös látogatásokat tett lehetővé. A német csoportok érkeztek gyakrabban, aminek minden valószínűség szerint anyagi okai lehettek. Magyarországon a leginkább felkeresett területek Budapest és környéke, a Balaton, valamint a Dél-Dunántúl (Schwäbische Türkei) voltak. A magyarországi látogatások már 1921-től datálhatók, s kezdetben 50–120 fős szársországi és sziléziai csoportok (Sächsische Jungenschaft, Schlesische Jungenschaft) keresték fel a magyar cserkészeket. Szinte minden évre esett egy-egy jelentősebb magyarországi látogatás.³¹

Összegezve elmondhatjuk, hogy 1933-ra a német ifjúság külföldre irányuló tevékenységének már több évtizedes hagyománya alakult ki, jól-lehet ez az aktivitás igazából a 20-as évek végére és a harmincas évek elejére öltött igazán számottevő méreteket. Ez a sokéves tapasztalat egyúttal azt is eredményezte, hogy jól bejáratott rendszerben állt össze minden külfölddel kapcsolatos tevékenység az előkészítéstől, a megszervezésen át a lebonyolításig, s így az ifjúsági csoportok egyre nagyobb számban és egyre többször látogattak külföldre.

Ebben az időszakban alakultak ki a külföldi tevékenység irányai is, amelyek elsősorban a birodalmi határokon kívül rekedt németiség felé mutattak. Az ifjúsági szervezetek jó partnerei voltak a külföldi németiséget gondozó szervezeteknek. Az egyéb külföldi kapcsolatok, idegen országok ifjúsági szervezeteivel kialakított kontaktusok fejlődtek, de a népiségi munka szintjét sohasem érték el. Kialakultak azok a tevékenységi formák is, amelyek a csoportok külföldi munkájának összetevőit alkották: például a népi németek és ifjúsági csoportjaik ellátása sajtótermékekkel, kölcsönös utak szervezése, az utak során végrehajtott programok megtervezése, németországi iskolázás, munkaerő-közvetítés Németországba stb.

Az 1933-as hatalomváltás nem okozott azonnal törést az Egyleti Ifjúság külföldi tevékenységében, az egyre kézzel foghatóbb nehézségek csak az 1930-as évek közepétől jelentkeztek. Tevékenységüket azonban a második világháborúig, ha szerény mértékben is, de gyakorolták, még ha ennek egyre inkább a Hitlerjugend adott keretet. A Hitlerjugend elkerülésére a menekülési utat elsősorban az jelentette, hogy tagságuk az életkort figyelembe véve nem csak HJ-korú fiatalokból tevődött össze, hanem annál idősebbekből is.

A Hitlerjugend nem vett részt ebben a némiképp központosított rendszerben, aminek többek között akadálya volt, hogy pártifjúságként számos

³¹ *Vierter Tätigkeitsbericht der Pioniergemeinschaft für Südosteuropa 1919–1932 – PAAA*, R 63607; *Kindt*, *Die deutsche Jugendbewegung*, i. m., 1529–1535. o.; *Hermann Kügler*, *Vom Werdengang unserer Auslandsarbeit. Blätter der Sächsischen Jungenschaft in der Deutschen Freischar*, Heft I, 30. Dezember 1927. Idézi: uu., 1543–1545. o.; *Hartmann*, i. m., 124–131. o.

helyről kiszorult. Hasznosíthatta viszont mindazokat a tapasztalatokat és formákat, amelyeket az említett szervek és ifjúsági csoportok kialakítottak. S a Hitlerjugend kétségtelenül jó szemmel leste el nemcsak a külföldre irányuló tevékenység fontos mozzanatait, hanem mindent, amitől egy ifjúsági csoport ifjúsági csoport lehetett.

A Hitlerjugend külföldi tevékenysége 1933 előtt

A Hitlerjugend és elődei már 1933 előtt is hosszabb történetre tekinthettek vissza, mint ahogy nagy múltjuk volt azoknak a szándékoknak is, amelyek a Hitlerjugendnek nemcsak a birodalmi határokon belüli tevékenységét tartották fontosnak.

A Hitlerjugend elődeinek „küldgyei”

A Nemzetiszocialista Német Munkáspárt is zászlajára tűzte mind a versailles-i béklyóktól való megszabadulást, mind pedig minden német felkarolását, éljen bárhol is a világon. Ennek egyik megnyilvánulási formája lett az *NSDAP Ifjúsági Szövetségének* azon szándéka, hogy a szervezet felépítése során nemcsak a birodalmi területeket vette számba, hanem az azokon kívül eső, de a zárt német településterülethez tartozó vidékeket is.

Reményteljesebb volt az a gondolat, hogy az elszakított területek németisége fogékonyabb lesz a radikálisabb programokra, mint a birodalmi határokon belül élők, s Münchenből, illetve az ifjúsági szövetségének fő tevékenységi területéről, Bajorországból és Szászországból nézve közelebbinek tűnt a Szudéta-vidék és Ausztria is, mint az észak- és nyugatnémet területek. Azért is könnyebb volt itt munkába lendülni, hiszen mindkét országban már jó ideje léteztek azok a csoportok, amelyek magukat csakhamar a nemzetiszocializmusnak kötelezték el.³²

³² A kiindulópontot mindkét országban az Osztrák–Magyar Monarchia idején, 1904-ben Trautenauban (Trutnov) alapított *Német Munkáspárthoz* (Deutsche Arbeiterpartei) közel álló, 1910-ben Iglauiban (Jihlava) életre hívott ifjúsági szervezet, az *Ausztria Ifjú Német Munkásainak Birodalmi Szövetsége* (Reichsverband deutscher jugendlicher Arbeiter Österreichs) jelentette. A háborút követően egyelőre Csehszlovákiában működött tovább *Német Nemzetiszocialista Ifjúsági Szövetség* (Deutscher Nationalsozialistischer Jugendverband) néven. Ausztriában nemzetiszocialista szellemiségű ifjúsági csoportról 1923-tól lehet beszélni *Ausztria Nemzetiszocialista Ifjúságának Egyesülése* (Vereinigung nationalsozialistischer Jugend Österreichs) elnevezéssel. *Johanna Gehmacher*, *Jugend ohne Zukunft. Hitler-Jugend und Bund Deutscher Mädel in Österreich vor 1938*. Picus Verlag, Bécs 1994, 43–50. o.; *Werner Klose*, *Generation im Gleichschritt. Ein Dokumentarbericht*. Stalling Verlag, Oldenburg – Hamburg 1964, 244. o.

Mind az osztrák, mind pedig a csehszlovákiai csoportoknak elsősorban egymás között és a németországi NSDAP 1923-ban *Nemzetiszocialista Ifjúsági Mozgalomra* keresztszervezetével álltak fenn kapcsolatai. Kölcsonosan olvasták egymás lapjait, látogatták egymás legfőbb rendezvényeit. Az ausztriai nemzetiszocialista ifjúság egy csoportja 1923 májusában éppen az egy éves születésnapját ünneplő német ifjúsági csoportot kereste fel Münchenben. *Gustav Adolf Lenk*, a Nemzetiszocialista Ifjúsági Mozgalom birodalmi vezetője elégedetten nyugtázta az ausztriai fejleményeket, s egy jelentésében mind az ausztriai, mind pedig a csehszlovákiai csoportokat a Nemzetiszocialista Ifjúsági Mozgalom részének tekintette.³³ 1922-ben Danzigban is megalakult a helyi csoport. A határon kívüli csoportok egy-egy vezetője az Ifjúsági Mozgalom vezetésében is helyet kapott.³⁴

A források hiánya miatt nehéz megmondani, hogy e külföldi csoportok mennyiben követték a müncheni mintákat, hiszen az első években még a birodalmi német szervezetben sem voltak stabil, kialakult és végleges viszonyok, sőt adott esetben éppen ezek a már régebb óta működő külföldi csoportok adhattak mintát. A szudétanémet csoportok belső életéről vajmi keveset tudunk, ennek feltárása további levéltári kutatásokat igényelne. Az ausztriai és danzigi szervezet felépítése és működése nagyon hasonlított a birodalmi mintákhoz. Annyi bizonyos, hogy mindegyik területtel kölcsönös, de nem túl szoros kapcsolatok álltak fenn, jóllehet a birodalmi határokon kívül a 20-as évek első felében – úgy tűnik – nem volt dinamikus a szervezet növekedése. Az ausztriai szervezetnek 1927-ben még csak 3200 tagja volt, s a szudétanémet szervezet is alig haladta meg ezt a létszámot.³⁵

A Hitlerjugend. Német Munkásifjúság külkapcsolatai

A kezdeti csekély külföldi tevékenységnek véget vetett az 1923-as müncheni puccskísérlet, amelynek következtében az NSDAP-t minden alszervezetével együtt – beleértve az ifjúsági csoportot is – az egész ország területén betiltották. Ettől az időponttól kezdve jó három éves intervallumon belül szinte semmilyen forrással nem rendelkezünk arra nézve, hogy a betiltás alatt és után utódszervezetként működő csoportok mit őriztek meg a

³³ Franz Wischpolt. – BArch, NS 26/333.; *Peter D. Stachura*, *Nazi Youth in the Weimar Republic*. Clio Books, Santa Barbara – Oxford 1975, 260. o.

³⁴ Szudéta-vidék 9 alcsoporttal, vezetője Eugen Weese; Karintia 4 alcsoporttal, vezetője Walter Proksch (Buddrus szerint Fritz Prosch); Bécs 3 alcsoporttal, vezetője Walter Gattermeyer; Tirol (Salzburg) 6 alcsoporttal, vezetője Aldolf Bauer; Danzig 1 alcsoporttal, vezetője Karl Besler. – BArch, NS 26/333; Stachura, *Nazi Youth*, i. m., 261. o.; *Buddrus, Michael*, *Zur Geschichte der Hitlerjugend (1922–1939)*. Dissertation, Manuskript, Rortock 1989, II. kötet, 135. o.

³⁵ Gehmacher, i. m., 119. o.

kialakított külkapcsolatokból. Valószínűsíthető lehet, hogy ezt a vonalat a köztes időszakban leginkább az a szászországi csoportosulás vitte tovább, amely mint egyetlen épen megmaradt szervezeti egység az újjáalapított párt ifjúsági szervezetének birodalmi vezetését is átvette. Az ausztriai, danzigi és csehszlovákiai csoportok folytonosságát a puccs és következményei nem érintették.³⁶

1926-tól Hitlerjugend néven újjáalakuló náci ifjúsági szervezet más elveket követett, mint jogelődjei, hiszen a határon túli németiségből eleinte (1927) egyik népcsoport sem, 1930-tól pedig csak Ausztria és Danzig tartozott a HJ struktúrájához.³⁷ Egy 1926-ból származó NSDAP-határozat szerint ugyanis csak azokat a párttagokat lehetett a birodalmi tagokkal egy szervezetbe összefogni, akik „német felségjogú államban” éltek. Ennek a kritériumnak viszont csak Németország, Ausztria és Danzig felelt meg, a Szudéta-vidék nem.

A zökkenőmentes kapcsolatokat azonban sok tényező befolyásolhatta, s a 30-as évek elejére egységesülő HJ-szervezethez és ifjúsági tevékenységhez képest főleg az ausztriai szervezet és szervezeti élet mutatott eltéréseket, ugyanis ott nem sikerült maradéktalanul érvényesíteni a birodalmi elveket. Noha e két területet a birodalmi szervezet részének tekintették, a velük fenntartott kapcsolatokat mégis éppúgy a HJ külföldi tevékenysége közé sorolták, mint a többi országgal fennálló kötelekeket. Komolyabb kapcsolat kiépülésére csak a HJ megerősödése után kerülhetett sor, amelyek továbbra is leginkább a szomszédos területeket érintették, de lassanként túlmutattak azokon.

A Hitlerjugend külföldi tevékenységének intézményi keretei és formái

A külföldre irányuló tevékenység oroszlánrésze Szászországra jutott, mivel ezen a területen létesült 1928 végén a szászországi Klingenbergben³⁸ a Hitlerjugend első *Határvidéki Hivatala* (Grenzlandamt der HJ), amely az ambiciózus *Rudolf Schmidt* vezetésével kezdte meg és folytatta működését jó pár évig. Mint a hivatal neve is mutatta, elsősorban a határmenti

³⁶ Vö. Blohm, Erich, Hitler-Jugend. Soziale Tatgemeinschaft. Verlag für Volkstum und Zeitgeschichtsforschung, Vlotho 1979, 38. o.

³⁷ Brandenburg, Hans-Christian, Die Geschichte der HJ. Wege und Irrwege einer Generation. Verlag Wissenschaft und Politik, Köln 1982, 56. o.; Griesmayr, Gottfried –Würschinger, Otto, Idee und Gestalt der Hitlerjugend. Druffel Verlag, Leoni 1980, 244. o.; Danzig 1930-ban Hans Buchholz, az összausztriai HJ-körzet pedig Rolf West vezetése alatt állt. – Stachura, Nazi Youth, i. m., 261–263. o.

³⁸ Klingenberg ma már nem önálló település, a Drezdától délnyugatra fekvő Pretschendorf része.

németiségre, vagyis a szomszédos országok németiségére összpontosította munkáját. A Magyarországgal, Erdéllyel és Jugoszláviával kialakítandó és ápolni kívánt kapcsolatok derítettek fényt azonban arra, hogy Schmidt a határmentiséget tág keretek között értelmezte. Ausztriát német területként, adott esetben Németországgént fogta fel, s így Jugoszláviát és Magyarországot (összekapcsolva Erdéllyel) is a határvidékhez sorolta. Szép számmal akadtak azonban olyanok is, akik már ekkor tágabb szemlélettel tekintettek a külkapcsolatok felé, s a Határvidéki Hivatal vonzáskörzetébe tartozó területeken kívül más, távolabbi, adott esetben akár más kontinensen lévő kapcsolatokat is ápolni kívántak. A hivatal viszont megmaradt a határmentiség saját maga által megteremtett keretei között, és nem támogatta gondozási területét. Látásmódja az Egyleti ifjúsághoz hasonlóan kettős volt: emelni kívánta a HJ-tagság tudását a határmenti kérdésekről, tudatossá akarta tenni bennük a „*tér nélküli nép*” (Volk ohne Raum) tematikát, másrészt felkarolta a határon túli ifjúsági szervezeteket, s ápolta velük a kapcsolatokat.³⁹

1928. június 24-i hatállyal Schmidtet kinevezték a határmenti kérdések referensévé a HJ Birodalmi Vezetésében, ami egyúttal azt is jelezte – legalábbis úgy tűnt –, hogy ez a tevékenység valóban polgárjogot nyert a Hitlerjugendben. Schmidt kinevezése után azonnal hozzálátott annak feltérképezéséhez, hogy a HJ milyen mértékben és milyen irányban épített ki külföldi kapcsolatokat. Schmidt elérhetőnek vélte, hogy a Hitlerjugend határmenti kérdésekben az ellenfelek számára is mértékadó tényezővé váljon. Ebben pedig már benne rejlett az is, hogy a HJ magát azok elé a szervezetek elé helyezte, amelyek adott esetben már évtizedek óta ilyesfajta tevékenységet folytattak (pl. VDA).⁴⁰

Schmidt 1929 nyarán a HJ Birodalmi Vezetésének összegezve az addig teljesített munkát, optimistán nyilatkozott. A szervezést minden területen megkezdték, s bár a kezdetek Észak-Csehország kivételével mindenhol szerények voltak, de minden haladt a maga útján.⁴¹ A Határvidéki Hivatal elveikben minden körzetben keresett megbízottakat, de különösen azokban, amelyek valamelyik birodalmi határ mentén helyezkedtek el. Mivel egy határszakaszra több körzet esett, a feladatokat megosztották. A határszakasszal nem rendelkező

³⁹ Schmidt an Wilhelm Stiehler, 23. August 1929 – BArch, NS 26/372; HJ Hannover-Braunschweig an Schmidt, 22. Dezember 1929 – BArch, NS 26/372; Kroll an die Reichsleitung der NSDAP, 9. April 1930 – BArch, NS 28/79, 28. o.; HJ-Reichsleitung München, 19. April 1931 – BArch, NS 26/370; H.J.! Das Grenzlandamt erwartet euch! (Újságkivágás) – BArch, NS 26/370.

⁴⁰ Achtung, Kameraden! Genau lesen und beachten! von Schmidt, dátum nélkül [1928. június vége – július eleje] – BArch, NS 26/371.

⁴¹ Schmidt an die Reichsleitung der Hitler-Jugend, 31. August 1928; Schmidt an Wilhelm Lönnecker, Führer des Grenzjugendbundes Germania, 11. Juni 1929 – BArch, NS 26/371; *Hitler-Jugend. Kampfblatt schaffender Jugend*, 1929/2. sz., 17. o.

körzetekhez különböző országokat rendeltek, így a távolabbi országokkal való kapcsolattartás is biztosítottnak tűnt.⁴² Az utakról minden esetben bejelentést és értékelő jelentést is várt a hivatal. Schmidt megkérte a felsőbb szerveket, fordítsanak gondot arra, hogy a különböző találkozók, gyűlések, s egyéb ilyen jellegű rendezvényeket a határ közelében tartsák meg, hogy ezáltal is megkönnyítsék a határon túli ifjúság részvételét ezeken a rendezvényeken, erősítve bennük a nagynémet birodalmi területekhez való tartozás tudatát.⁴³ Schmidt arra is gondot fordított, hogy azokon a helyeken, ahol a HJ nem volt erős, illetve olyan ifjúsági csoportok léteztek, amelyek korábban kötődtek az NSDAP-hoz, velük ismét kapcsolatot létesítsen és beilleszesse őket a HJ szervezetébe, erősítve ezáltal is a HJ kifelé irányuló munkáját.⁴⁴

A látható fejlődés ellenére Schmidt egy évvel később már nem volt elégedett a HJ külföldre irányuló tevékenységének alakulásával. Már 1929 nyarán hangot adott annak a szándékának, hogy a hivatali tevékenységének növekedése fejlesszék tovább. A kezdeményezés részbeni sikertelensége következtében Schmidt 1930 tavaszán levonva a konzekvenciákat – túl sok munka, nem rendelkezik elegendő munkatárssal, elégtelenek az anyagi lehetőségek, viták az időközben mellé adott munkatárssal stb. – lemondott a Határvidéki Hivatal vezetéséről, amit Kurt Gruber a Hitlerjugend birodalmi vezetője azonban nem fogadott el.⁴⁵

A Schmidt lemondási szándékával okozott válság a HJ Birodalmi Vezetését is cselekvésre ösztönözte, ha meg akarta tartani mind Schmidtet, mind pedig hivatalát. A továbbiakban biztosították a Határvidéki Hivatalt, hogy a külföldre irányuló tevékenység propagálására rendelkezésére bocsátják a HJ sajtótermékeit (*Hitler-Jugend-Zeitung*, *Junge Front*). Ezen túlmenően a birodalmi vezetés támogatta, hogy a Baltikumra és Erdélybe nagyutakat indítsanak.⁴⁶

1930-ban Schmidt korábbi próbálkozások után egy kedvező pillanatban a párt szervezési vezetőjének (Organisationsleiter), *Gregor Strassernek* vetette fel, hogy nemcsak saját belátásból, hanem a külföldi németiség ez irányú kívánságaitól is vezérelve, arra a következtetésre jutott, hogy

⁴² Württemberg HJ-körzet így kapta feladatul például az Ausztriával és Jugoszláviával való kapcsolattartást. H.J.! Das Grenzlandamt erwartet euch! (Újságkivágás); Schmidt an Otto Schiz, 20. Februar 1931 – BArch, NS 26/370.

⁴³ Achtung, Kameraden! Genau lesen und beachten! von Schmidt, dátum nélkül [1928. június vége – július eleje] – BArch, NS 26/371.

⁴⁴ Lönnecker an Schmidt, 6. Juni 1929 – BArch, NS 26/371.; Schmidt an Georg Anton, Bundesführer der „Geusen“, 19. März 1929 – BArch, NS 26/371.

⁴⁵ BArch, NS 28/77, 19, 24. o.

⁴⁶ BArch, NS 28/77, 29. o.; Schmidt an Hein Schlecht, Chef des Pressedienstes der HJ, 16. April 1931 – BArch, NS 26/370.

mindenképpen szükséges lenne, ha a párt felállítana egy központi szervet a külföldi kapcsolatok koordinálására. Ebben a tekintetben Schmidt az ifjúság által létrehozott hivatali teljesen elégtelennek minősítette, mivel mind az anyagiak, mind pedig a teljhatalom hiányzott. Schmidt e feladat ellátását stratégiai kérdésnek tekintette, s úgy vélekedett, hogy mire az NSDAP megszerzi a hatalmat, ezeknek a kapcsolatoknak már állniuk kell.⁴⁷ Ilyen hivatal azonban nem jött létre, de még ennek kicsinyített mása a Nemzetiszocialista Tanulósövetség, a Nemzetiszocialista Német Hallgatószövetség és a HJ által közösen működtetett hivatal sem, Schmidt szerint azért, mert a HJ felső vezetése nem törődött a dologgal.⁴⁸

1930. november közepén Schmidt mindenesetre arról adott hírt, hogy két hivatali alkalmazottra tett szert, sőt Drezdában egy fiókirodát is felállíthatott. A külügyi munka felértékelődését mutatta, hogy 1931 elejétől egy további munkatárs érkezett. Bár a változások mindenképpen előremutatóak voltak, Schmidt többek között Grubernek is kifejtette, hogy azok még nem elégségesek.⁴⁹

A klingenbergi Schmidt-hivatal azonban már csak rövid ideig működött. A lipcsei körzetvezetőhöz írt leveléből kitűnik, hogy Schmidt 1931. március 5-i hatállyal fejezett be mindennemű tevékenységet az ifjúsággal, miután munkáját az adott feltételek mellett haszontalannak találta.⁵⁰ Végül rövid átmeneti visszatérés után végképp nem volt hajlandó többet ifjúsági ügyekkel foglalkozni.⁵¹ 1931 májusában feladta a hivatal fennmaradásába

⁴⁷ Hitler-Jugend Grenzlandamt an die Reichsleitung der Nationalsozialistischen Deutschen Arbeiterpartei. Organisationsabteilung (Gregor Strasser). Klingenberg, 29. Dezember 1930 – BArch, NS 22/420.

⁴⁸ Schmidt an die Reichsleitung des Nationalsozialistischen Studentenbundes, 15. Dezember 1930; Schmidt an Hein Schlecht, Chef des Pressedienstes der HJ, 16. April 1931; Schmidt an Baldur von Schirach, Reichsführer des Nationalsozialistischen Deutschen Studentenbundes (Weimar), 10. Mai 1931; Schmidt an den Nationalsozialistischen Deutschen Studentenbund (Sudetendeutschland), 20. April 1931 – BArch, NS 26/370.

⁴⁹ Sudetendeutschland, Herrn Ernst Brosche, 31. August 1930 – BArch, NS 28/75, 69. o.; Herrn Graf Rüdiger von Bechelaren [Ernst Brosche – V. Zs.], 16. November 1930 – BArch, NS 28/75, 74. o.; An den Grafen Rüdiger von Bechelaren, 23. November 1930 – BArch, NS 28/75, 76. o.; BArch, NS 28/77, 29. o. HJ-Reichsleitung an das Grenzlandamt, 20. Mai 1930 – BArch, NS 28/77, 45–47. o.; Stachura, Nazi Youth, i. m., 248., 257. o.

⁵⁰ Stachura, Nazi Youth, i. m., 264. o.; Buddrus, Zur Geschichte der Hitlerjugend, i. m., II., 155. o.; Schmidt an Wilhelm Stiehler, 10. Mai 1931; Schmidt an den Nationalsozialistischen Deutschen Studentenbund (Sudetendeutschland), 20. April 1931 – BArch, NS 26/370.

⁵¹ Schmidt an Erich Reuter, Grossdeutsche Spielschar der NSDAP, Gau Berlin, 26. August 1931 – BArch, NS 26/370; „Ezért már semmit sem teszek a HJ-ért, mert ott nincsenek stabil viszonyok, hanem éretlen, tapasztalatlan emberek ismét szétzúzzák, amit áldozat és nélkülözés közepette éveken át fáradságosan felépítettünk.” Schmidt an die Reichsleitung der Hitler-Jugend, 20. Mai 1931 – BArch, NS 26/370.; Schmidt an Walter Buch, 18. Mai 1931 – BArch, NS 26/370.; Stachura, Nazi-Youth, i. m., 139. o.; Baldur von Schirach, Hitler-Jugend. Idee und Gestalt. Koehler & Amelang, Leipzig 1934, 23. o.

vetett minden reményét, s 1931. május 16-án még a Hitlerjugendből is kilépett.⁵²

Az elkövetkező szervezeti káosz közepette Schmidt hivatala önálló intézményként hivatalosan megszűnt, s a Hitlerjugend Birodalmi Vezetés I. osztályát képezte a továbbiakban, amelynek élére 1931. június 1-től Hans Brüß neveztek ki. Ez a változás érintette egyben a Hitlerjugend teljes területi szervezetét is, mivel Gruber elrendelte, hogy minden körzetben (Gau) és járásban (Bezirk) határvidéki hivatalokat állítsanak fel. Ahol nem álltak rendelkezésre a megfelelő erők, ott a körzetvezetőknek magukat kellett kijelölniük erre a feladatra. Különösen fontos volt ez a határvidéki területeken. A központosítás egyben azt is eredményezte, hogy a nagyobb határvidéki és külföldi utakat Brüß hivatalának kellett bejelenteni, s a hivatal engedélye nélkül Hitlerjugend-tag nem mehetett külföldre (kivéve Ausztriát és a Saar-vidéket).⁵³

1931 novemberében a HJ Birodalmi Vezetésének átalakítása az új vezető, *Adrian von Renteln* személyéhez volt köthető, amely révén megszűnt az önálló, a külföldi munkát szervező hivatal. 1933 elején immár Baldur von Schirach birodalmi ifjúságvezető idején került vissza a központi vezetésbe, ezúttal már Külügyi Hivatal néven.⁵⁴ A Schirach felbukkanásával összefüggő átszervezések mellett a változásokban az is szerepet játszott, hogy Schmidt kb. három éves tevékenysége eredményeképpen a HJ külföldre irányuló munkája olyan szintet ért el, amely mindenképpen elismerésre méltó volt. Az új évtizedben viszont úgy tűnik, hogy kitágult a horizont, s ennek a hivatal elnevezésében is nyomatékokat kívántak adni, amely immár nemcsak határmenti kérdésekre koncentrált erősen, hanem minden elérhető külföldi országra.

Hitlerjugend kontra Egyesület a Külföldi Németységért

A Hitlerjugend saját szellemiségéhez mérten nem nézhetett jó szemmel olyan szervezetek működését, amelyek a köztársasági rendszer eszméit a külföldi németséggel szemben is közvetítendő értéknek tartották. Az egyik leginkább az ellenszenv középpontjába került szervezet a VDA volt, amely viszont – érthető módon – nem üdvözölte a Hitlerjugend törekvéseit. Utóbbi a VDA-t viszont nemcsak hogy polgári, hanem egyenesen nyárspolgári

⁵² Schmidt an Walter Buch, 18. Mai 1931 – BArch, NS 26/370. Vö. Buddrus, *Totale Erziehung*, i. m., Kurzbiographien: Rudolf Martin Schmidt, 1207. o.

⁵³ *Kommando-Brücke*, Nr. 2., 25. August 1931, 15. o. (BArch, NS 28/81).

⁵⁴ BArch, NS 26/337; Stachura, *Nazi Youth*, i. m., 165. o., Buddrus, *Zur Geschichte der Hitlerjugend*, i. m., II., 159. o.; Buddrus, *Totale Erziehung*, i. m., 742. o.

szervezetnek minősítette, s nem tudott hitelt adni a VDA azon öndefiníciójának, miszerint az nem politikai alapon működik. A legfőbb összeütközési pontot az jelentette, hogy a VDA egyes vezetői megtiltották a tanulóknak, hogy belépjenek a Hitlerjugendbe. A Hitlerjugend nem cáfolt rá önmagára akkor sem, amikor Rudolf Schmidt úgy fogalmazott, hogy ahol csak tudják, támadják a VDA-t, mivel „*azt zsidók, demokraták és szabadkőművesek vezetik*”.⁵⁵ A Hitlerjugend központi lapja már 1928 novemberében – bár akkor még finoman – támadta a VDA-t, s tevékenységét Németországon belül bomlasztónak tekintette. A lap úgy értékelte, hogy addig nem lehet a külföldi németséggel maradó egységet létrehozni, amíg ez nincs meg a versailles-i határokon belül.⁵⁶

A HJ elsősorban helyi szinten indított harcot a VDA csoportjai ellen, s arról próbálta meggyőzni azokat, hogy egyesületük irányultsága helytelen és veszélyes. E munka a saját beszámolók alapján eredményesnek is tűnt, miután Németország jó néhány területén állítólag egységesen és zártan léptek a VDA csoportjai a HJ kötelekébe.⁵⁷

A disszonancia egyik leglátványosabb jele volt, hogy 1930 őszén a Hitlerjugend sajtókampányt indított volna a VDA ellen, amitől végül taktikai okok miatt elállt. Be kellett látni ugyanis, hogy a külföldi honfitársak rá voltak utalva a szervezet támogatásaira, amely Németország legfőbb ilyen jellegű intézménye volt. S ezek a támogatások közvetett módon a Hitlerjugenddel partneri viszonyban álló külföldi ifjúsági csoportok munkáját is segítették. Így egyelőre célszerűbbnek látszott semlegesnek maradni, s esetleg nem a VDA egészét, hanem annak egyes, különösen elfogadhatatlan irányt képviselő munkatársait célkeresztbe helyezni.⁵⁸ 1930 áprilisában maga Adolf Hitler tiltotta meg, hogy akár a párt, akár a HJ tovább támadja a VDA-t, s nem alkalmazhatták többé a „Ki a VDA-ból?” jelszót sem, s inkább az volt a cél, hogy hatékonyabb munkával kerüljenek a szervezet fölé. Kétséges persze, hogy a párton és szervezetei legkülönfélébb nyúlványain hogyan értelmezték ezt a parancsot, s abból mennyit tartottak be. Annál

⁵⁵ „*A VDA-hoz semmi közünk, alapvetően ellenségesen viszonyulunk hozzá, s ott támadjuk ezt a zsidók, demokraták és szabadkőművesek által vezetett nyárspolgári szervezetet, ahol csak tudjuk.*” Schmidt an die Hitler-Jugend Gau Berlin-Brandenburg, 3. November 1928 – BArch, NS 26/371.

⁵⁶ A lap ostromozta a VDA egyik rendezvényét, ahol egy katona fúvos zenekar jazz-zenét mert játszani, vagyis „négerzenét”, amin a „szemita ifjoncok” csak úgy tolongtak. *Verein fürs Deutschtum? im Ausland. Hitler-Jugend. Kampfblatt schaffender Jugend*, Folge 11, November 1928, 159. o.

⁵⁷ Der VDA in Arm mit Metternich, Grenzlandamt – BArch, NS 26/372.

⁵⁸ Herrn Manfred Böttger, 15. Dezember 1930 és Kroll levele, Klingenberg, 16. Mai 1930 – BArch, NS 28/75, 31., 33. o.

is inkább, mivel maga a VDA sem óhajtotta okvetlenül szögre akasztani HJ-ellenes megnyilvánulásait.⁵⁹

Schmidt ezt követően – valószínűleg 1931 első harmadában – már nyíltan éles hangvételű felhívást adott ki „Harc?” címmel, amelyben keményen ostorozta a német demokrata valóságot, amely nem törődött azokkal a németekkel, akiknek kevésbé volt jó a helyzete, különösen a határokon túl.⁶⁰ „A harcot a határvidéken nem a VDA folytatja, hanem mi, az iffúság, amely Hitler zászlói alatt menetel. A VDA jó részeivel egyet képviselünk. Ez a harcunk kiegészítése, hadtápot képez a frontig, s még közös munka is kialakulhatna ebből, ha a temperamentumos iffúság magához ragadja a vezetést...” A felhívás végén Schmidt határvidéki harcra hívta fel a német iffúságot.⁶¹ Schmidt kiválásával a két szervezet viszonya enyhülni látszott. Hans Brüß mind a VDA, mind pedig más védszervezet tekintetében semleges magatartást hangoztatott.⁶²

A külföldi kapcsolattartásban résztvevők és felkészítésük a külföldi kapcsolatok ápolására

A határmenti munkára kezdetben csak fiúk jöhettek szóba, magas részvételi arányuk még a Harmadik Birodalom éveiben is rendkívül jelentős volt. Ez leginkább a hagyományokból adódott, másrészt pedig abból a sztereotíp megközelítésből, hogy a testi erőnlétet (hosszú menettúrák stb.) és gyakorlati ismereteket (sátorépítés stb.) csak a fiúk esetében lehet megkövetelni, a lányok nem képesek azokat teljesíteni. Schmidt ennek ellenére olykor-olykor maga is szakított ezekkel a hagyományokkal, s még a nagy, háromhetes túrákra is vitt magával lányokat, akik ugyancsak megállták helyüket.⁶³

Amennyiben lehetséges volt, szem előtt tartották azt a szempontot is, hogy lehetőleg mindig más résztvevőkkel szervezzenek határmenti utakat, hogy minél szélesebb körben terjedjen az egész tevékenység eszméje. Mivel a birodalmi struktúrák még sok esetben kezdetlegesek voltak, különösebb válogatást nem tartottak a külföldre indulók körében, már csak azért sem, mert a fő probléma éppen a jelentkezők alacsony létszáma volt. Ez leginkább az anyagi problémákból fakadt, de adott esetben az érdeklődés hiányából is.⁶⁴

⁵⁹ HJ Grenzlandamt an die Reichsleitung der NSDAP. Organisationsabteilung (Gregor Strasser), 29. Dezember 1930 – BArch, NS 22/420.

⁶⁰ Kampf? (Schmidt) – BArch, NS 26/370.

⁶¹ Uo.

⁶² *Kommando-Brücke*, Nr. 2., 25. August 1931, 15. o. (BArch, NS 28/81).

⁶³ Schmidt an Alfred Bach, 21. Mai 1929 – BArch, NS 26/371.

⁶⁴ Fahrten – BArch, NS 28/79, 23. o.

Az utakra leginkább HJ-korban (14-18 éves) lévő gyermekeket vittek el, de számtalan esetben volt példa arra, hogy egyetemi hallgatók is részt vettek azokon. A kisebbek pedig a heti szolgálat keretében ismerkedtek a tematikával. A résztvevők létszáma meglehetősen különböző volt, de igazán nagyméretű csoportok útjaira nem valószínű, hogy sor került, s erre a források sem engednek következtetni. Az egészen kis, kb. 10 fős csoportok mellett a több tucat „vándort” magukba foglaló csoportok (40–50 fő) voltak az általánosak.⁶⁵

A résztvevő fiatalokat életkor szerint készítették fel a Hitlerjugend külügyi tevékenységére. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy az alsóbb korosztályok számára politikamentes képzést tartottak, vagyis a 14 éves kor alatt nem ismertették azt a szövevényes nemzetközi konstellációt, amelynek következtében az adott területi viszonyok létrejöttek és a nemzetközi viszonyok továbbfejlődtek. Ennek folytán a képzés ismeretterjesztő foglalkozásokat jelentett, amelyeken szót ejtettek a német népi tradíciókról, s azokról a területekről, amelyek határmenti területnek minősültek. Az elméleti oktatás mellett a szokásos, Hitlerjugendben uralkodó képzési formákhoz képest fontosabb szerepet játszhatott az, hogy az ifjakat felkészítsék az ilyesfajta utakkal kapcsolatos tennivalókra.⁶⁶

A meglévő kapcsolatok alapján létrejövő utak során nagy hangsúlyt kellett helyezni arra, hogy minél több új, lehetséges kontaktszemély címét sikerüljön összegyűjteni, ami nemcsak arra volt jó, hogy oda újabb utakat szervezhessenek, hanem arra is, hogy ezeket a személyeket elláthassák újságokkal, könyvekkel stb.⁶⁷ A látogatások előtt és során figyelembe kellett venni a lehetőségeket is, vagyis, hogy mekkora csoporttal érdemes útnak indulni, mekkora költségekre lehet számítani és azokat miből fedezik, milyen szálláslehetőségek adóttak, milyen a helyi hatóságok magatartása, lehetséges-e előadás vagy népiségi est megtartása a helyi németséggel. Egyben figyelni kellett arra is, hogy a misszióról érdemi információkat nem lehetett kiszivárogtatni, oda kellett figyelni, hogy nyilvános helyeken, állomásokon, a vasúton, az utcán miről beszélnek, s nem lehetett mindenkinek bizalommal elmesélni, hogy mi célból vannak egy adott országban, mert számítani lehetett a kémek jelenlétére is.⁶⁸

Az általános szabályok mellett országonként különböző lehetett, hogy a munka során mire helyezték a legnagyobb hangsúlyt. Csehszlo-

⁶⁵ Herrn Manfred Böttger, 6. April 1930 – BArch, NS 28/75, 24. o.; BArch, NS 26/370.

⁶⁶ Uo.

⁶⁷ Schmidt összegzése a határmenti lehetőségekről [1930, aláírás nincs, de a stílusból arra lehet következtetni, hogy Schmidt írta] – BArch, NS 28/79, 5. o.

⁶⁸ Uo.

vákiában például nem tartották szükségesnek a nemzeti érzés felkeltésére tett erőfeszítéseket, hiszen az még mindenhol eleven volt, így ott inkább az együttműködés szociális élet domborították ki. Ausztriában leginkább az Anschluss melletti propagandát helyezték előtérbe.⁶⁹

A gyakorlati munkához rendkívül fontos volt, hogy helyben is olyan vezetők álljanak rendelkezésre, akik nemcsak hogy tudatában voltak e tevékenység fontosságának, hanem megfelelő ismeretekkel és tapasztalatokkal rendelkeznek a gondozásra szánt területet illetően, hiszen a központi hivatal a külföldi tevékenység általános fejlődésével már nem tudott minden ilyen kezdeményezésben tevőlegesen részt venni. De éppen az ilyen vezetők közül volt meglehetősen kevés a Hitlerjugendben. A nem mindig Németországban megtartott vezetőképző tanfolyamok vezetőjeként Schmidt oroszlánrészt vállalt a birodalmi HJ-vezetők felkészítésében, s segédkezet nyújtott a határmenti és határon túli utak előkészítésében is. Egyben óhaját fejezte ki, hogy a határ közelében tartandó gyűlésekre őt is meghívják – akár csendes szemlélőként, akár tevékeny résztvevőként –, hogy folyamatosan teljes képe legyen a HJ ezirányú tevékenységéről. Schmidt rendszeres publikációs tevékenységet folytatott e célból, amelynek egyik fóruma a Hitler-Jugend-Zeitung volt.⁷⁰

Schmidt az ideális utazó csoportok létszámát 40 főben látta, amely már kellő tekintélyt parancsolt. A csoportnak egységesen kellett fellépni, ugyanazzal a felszereléssel. Célszerűnek mutatkozott, hogy a csoport minden tagja egy környékről származzon, hogy a népiségi estek programját kellőképpen begyakorolhassák. Ezekre az estekre a résztvevőknek népdalokkal, néptáncokkal, tornabemutatókkal, szavalással, zenei előadásokkal kellett készülniük. Az estek középpontjában mindemellett azonban a csoport vezetőjének beszéde állt, amelyben hangsúlyt kapott, hogy a Hitlerjugendnek mi a célja az ilyesfajta tevékenységgel.⁷¹

Schmidt megjelölte azokat a területeket is, amelyekre ki kívánta terjeszteni a Hatávidéki Hivatal hatósugarát. Ezek között szerepelt „Német-Ausztria” – különösen Burgenland, Stájerország és Karintia –, „Német-Csehország” – különösen a nyelvhatáron fekvő területek –, Magyar-

⁶⁹ Uo.

⁷⁰ Achtung, Kameraden! Genau lesen und beachten! von Schmidt, dátum nélkül [1928. június vége – július eleje]; Als neue Vorschläge bringe ich, Schmidt – BArch, NS 26/371. Einladung des Grenz- und Auslandsamtes der Heidelberger Studentenschaft an Schmidt, 10. Juni 1930 – BArch, NS 28/79, 31. o. Schmidt an die Reichsleitung des Nationalsozialistischen Deutschen Studentenbundes, 15. Dezember 1930; Schmidt an Adrian Renteln, Reichsleitung NSS, 29. Dezember 1930 – BArch, NS 26/370.

⁷¹ Grenzlandfahrten. *Hitler-Jugend. Kampfblatt schaffender Jugend*, Folge 11, November 1928, 162–163. o.

ország, Jugoszlávia, Románia – mindenhol a német nyelvű területek –, Észak-Schleswig, Baltikum, Memel-vidék, Danzig, Dél-Tirol, Elzász-Lotaringia, Eupen-Malmedy nem tartozott ebbe a körbe, ezeket egyelőre olyan területként tartották számon, amelyek el voltak zárva a HJ külföldre irányuló aktivitása elől. Az „egyelőre Lengyelországnak nevezett” területre vonatkozóan Schmidt nem tartotta célszerűnek a sajtó nyilvánossága előtti megnyilatkozást.⁷²

Az utak számának növekedésével, az elszaporodó „vad vándorlásokkal” a Hitlerjugend számára szükségessé tette az egységes központi szabályozás kiadását. A Birodalmi Vezetés egységes külföldi igazolványt rendszeresített, amely nélkül egyetlen Hitlerjungend-tag és -csoport sem utazhatott külföldre, kivéve a kishatárforgalmat. Belföldnek tekintették Ausztriát, Danzigot és a Saar-vidéket.⁷³

A külföldi csoportok támogatása és kapcsolattartás formái

A határon túli csoportoknak a szervezeti segítség mellett leginkább anyagi támogatásra volt szükség. A Hitlerjugend által biztosított támogatások forrása meglehetősen összetett volt, különböző fondokból származott, s időben és területileg is eltérő lehetett. A források biztosításában sem maga a párt, sem alszervezetei nem igen működtek közre, holott bizonyosan voltak ilyen irányú kezdeményezések. A legfőbb részt a támogatók által felajánlott természetbeni vagy pénzbeli juttatások jelentették. Ezeknek a támogatásoknak egyik nagy körét képezték az ifjúsági csoportokban folytatott tevékenységekhez szükséges felszerelések: így elsősorban hátizsákok, sportruházat, könyvek stb.⁷⁴

Az egyes adakozni kész csoportok számára a legkézenfekvőbb és leghasznosabb javaslat a természetbeni segítség volt, a határon túli csoportok újságokkal, folyóiratokkal, könyvekkel való támogatását jelentette, s ezt maguk a külföldi német csoportok is szorgalmazták. Gruber és Schmidt 1930-ban közös felhívásban foglalták össze, hogy milyen támogatásokat várnak, s egyben tájékoztattak arról is, hogy a befolyt összegekből miként

⁷² Uo.

⁷³ Az utak engedélyezése két lépcsőben történt, a végső döntést a Birodalmi Vezetés 1. i. hivatala hozta meg. A határvideki körzeteket felhatalmazták arra, hogy a keresztlutató Hitlerjugend-csoportokat ellenőrizzék. Anweisung Nr. 3. *Kommando-Brücke*, Nr. 3., 5. Oktober 1931, 23. o. (BArch, NS 28/81).

⁷⁴ Sell an Schirach – BArch, NS 28/76, 109. o.; Herrn Manfred Böttger, 6. April 1930; An den Sportversand Paul Arendt, 27. Juli 1930 – BArch, NS 28/75, 1., 24–25. o.; Schmidt an die Reichsleitung der HJ, 31. August 1928 – BArch, NS 26/371.

támogatják a külföldi németiséget, illetve főként annak ifjúságát.⁷⁵ A támogatások formái a következők voltak: egy-egy határon túli ifjúsági csoport pártfoglalásának átvétele; a helyi sajtó, a mozgalom és az ifjúsági mozgalom elolvasott lapjainak rendszeres eljuttatása a Határvidéki Hivatalnak; pénzgyűjtés baráti és ismeretségi körben, iskolákban, munkahelyeken; rendszeres adományok a mozgalom számlájára; szakcikkek, közlemények beküldése a határvidéken történekről, vagy a határvidéket érintő birodalmi eseményekről; részvétel és résztvevő-toborzás a határvidéki utakhoz. Az összegyűjtött anyagi javak hasznosítása a következőképpen történhetett: könyvtárak létesítése, fenntartása és fejlesztése; iskolák és óvodák támogatása; tanulók és hallgatók cseréje; a német ifjúság útjai a határvidékekre; hallgatói ösztöndíjak; felvilágosító előadások a birodalmi területeken és a szomszédos határvidékeken; tanulmányi utak; a hivatal kiépítése; szakirodalom beszerzése.⁷⁶

Létrehozták a *Határvidéki Hivatal Adományozói Körét* (Opferring), amelynek tagjai havi járulékot fizettek a hivatal számára, amelyből leginkább az utakat finanszírozták. Schmidt máshol általános pénzalap létrehozásáról beszélt *Határmenti Fond* néven, ami a HJ ezirányú munkáját finanszírozta volna.⁷⁷ A hivatal és a külföldi német csoportok kapcsolattartásának előmozdítására és fejlesztésére rendszeres időközönként gyűjtéseket rendeztek. Az így befizetett összegek egy része a gyakorlati munkát szolgálta, s olyan helyekre került, ahol nem álltak rendelkezésre a kellő anyagiak. Ebben a tekintetben komoly előnyt élveztek az olyan kezdeményezések, amelyek új, addig nem érintett országokba, vagy már működő kapcsolatokkal rendelkező országokban további területek feltárára irányultak. A befolyt összeg másik felét a hivatal saját hatáskörben használta fel.⁷⁸ Az utak során a finanszírozást gyakran úgy biztosították, hogy az utazók a határig és határtól haza saját forrásból teremtsék elő az útiköltséget. A határokon túl a megtartott német népiségi estek (Abende deutschen Volkstums) keretében kívántak összegyűjteni annyi adományt, hogy az fedezze a szállásköltséget, illetve a továbbutazást.⁷⁹

⁷⁵ Wirksame Hilfe! (Gruber és Schmidt) – BArch, NS 28/79, 12. o.

⁷⁶ H.J.! Das Grenzlandamt erwartet euch! (Újságkivágás) – BArch, NS 26/370.

⁷⁷ Sell an Schirach – BArch, NS 28/76, 109. o.; Herrn Manfred Böttger, 6. April 1930; An den Sportversand Paul Arendt, 27. Juli 1930 – BArch, NS 28/75, 1., 24–25. o.; Schmidt an die Reichsleitung der HJ, 31. August 1928 – BArch, NS 26/371.

⁷⁸ Achtung, Kameraden! Genau lesen und beachten! von Schmidt, dátum nélkül [1928. június vége – július eleje] – BArch, NS 26/371; H.J.! Das Grenzlandamt erwartet euch! (Újságkivágás) – BArch, NS 26/370; Vö. Schmidt an Fritz Thiele, 13. März 1929 – BArch, NS 26/371.

⁷⁹ Schmidt an Herrn Ulrich Knigge, 17. Oktober 1929 – BArch, NS 26/372; H.J.! Das Grenzlandamt erwartet euch! (Újságkivágás) – BArch, NS 26/370; vö. BArch, NS 28/78; Grenzlandfahrten. Hitler-Jugend. Kampfblatt schaffender Jugend, Folge 11, November 1928, 163. o.

A Hitlerjugend és a külföldi csoportok közös szándéka volt, hogy bizonyos időközönként a közvetlen kapcsolattartás céljából összejöveteleket, ún. határvidéki találkozót (Grenzlandtreffen) rendezzenek. Ahogy az ilyen rendezvények neve is mutatta, többnyire valóban a határmenti csoportokra korlátozódott mind a határon túli, mind a birodalmi német csoportok esetében. A határvidéki utakat két szinten szervezték. A legfontosabb a klingenbergi hivatal volt, amely havonta több utat is szervezett a kirándulási idényben. Ezek jelentős részét Schmidt személyesen vezette. Az utak másik részét maguk a HJ-körzetek szervezték a Határvidéki Hivatal megbízottjainak közreműködésével.⁸⁰

Azon túl, hogy e munka során ébren tartották a határon túliak német ségtudatát, mintát nyújtottak nekik munkájukhoz, legalább olyan fontos volt, hogy az önzetlen népközösség szellemében a HJ tagjai is megtanulják szeretni ezeket a vidékeket és az ott élő embereket. E tevékenység révén pedig előbb-utóbb elérhetőnek vélték, hogy az államhatár pusztán jogi fogalomná süllyedjen. A külföldi utakat egyben a fiatalok egyik legjobb politikai iskolájának tekintették, amely sokkal többet ér, mint holmi demonstrációk, s gyűlések, hiszen ezek során átélhették Nagy-Németországot: „*Ez egy olyan politikai nemzedék nevelése, amelynek egykor majd a nemzetiszocialista államot kell vezetnie!*” Hiszen maga a Führer is megjárta a határvidék iskoláját.⁸¹

Olyan területek, illetve országrészek esetén, amelyek újonnan kerültek a HJ látókörébe, illetve amelyeket új tevékenységi területként megcéloltak, személyes úton, vagy esetleg más szervezetek segítségével szerzett kapcsolatok révén a kezdőlépést egy kis csoport, többnyire 2–3 fő utazása jelentette, akik feltérképezték az adott területet, kontaktszemélyeket szereztek, akikre a későbbi kapcsolattartást építeni lehetett. Ezen utak során az előörs megismerkedett a helyi viszonyokkal, az illető ország németiséghez való viszonyulásával, az életkörülményekkel, a németiség szervezetszervezetével és szervezeteivel, – amennyiben voltak – az ifjúsági szervezetekkel stb. Ezek után kerülhetett sor az első valóban határvidéki útra (Grenzlandfahrt). Az ilyen felderítő utakra azért is szükség volt, mert eltérően ítélték meg az egyes országok „veszélyességét”. Így nem volt mindegy, hogy melyik országban lehet egyenruhában megjelenni, vagy karszalaggal, s melyikben volt célszerű mellőzni ezeket a külsőségeket.⁸²

⁸⁰ Uo.

⁸¹ Grenzlandamt der Hitler-Jugend an die Orstgruppen- und Sektionsleiter der NSDAP in Ostachsen (Kreishauptmannschaften Dresden u. Bautzen), 14. Februar 1931 – BArch, NS 26/370.

⁸² Schmidt an Fritz Thiele, 13. März 1929 – BArch, NS 26/371; Herrn Manfred Böttger, 6. April 1930 – BArch, NS 28/75, 24. o.

Schmidt előszeretettel ajánlotta fel a határon túli németiség egyes képviselőinek, hogy az általa és hivatal által folytatott munkát közvetlen munkatársként is segítsék.⁸³ Ezáltal a határon túli ifjúsági csoportok vezetői közvetlenül tapasztalhatták meg a Hitlerjugend életét, tanulhatták meg mindazt, amire egy HJ-vezetőnek szüksége volt, s első kézből ismerhették meg a HJ ekkor még kevésbé sokoldalú tevékenységét. Ennek egyik szerényebb megnyilvánulási formája volt, amikor csak egyes rendezvényekre, gyűlésekre és értekezletekre invitálták meg a külföldi németiség ifjúsági vezetőit. A különféle csoportos találkozókon kívül más lehetőségeket kínált egy-egy szónok kiküldése a határon túlra, aki hosszabb-rövidebb ott tartózkodása alkalmával több csoportot és rendezvényt is felkereshetett, előadásokat tarthatott.

A náci orientáltságú csoportok kapcsolatai azonban nemcsak Németország és Csehszlovákia, illetve Ausztria stb. relációban álltak fenn, hanem a külföldi csoportok egymás közötti kapcsolatokat is létesítettek. Ezek erősítésére és fejlesztésére a határ közelében élő ifjakat és a határontúliakat a Hitlerjugend igyekezett meghívni a birodalmi pártnapokra is, amely egyúttal a birodalmi ifjúsági napot is jelentette, hiszen a pártnap keretében ifjúsági seregszemlére is sor került. A HJ 1928-ra (december 28–31.) tervezett birodalmi vezetőértekezleten Schmidt nagyon komoly, több száz fős külföldi részvétellel számolt, s az elhelyezésre a HJ hagyományai szerint egy hatalmas sátorvárost helyezett kilátásba.⁸⁴

A Hitlerjugend a határon átvélő kapcsolattartást sajtótermékekkel is igyekezett segíteni. 1930 augusztusában új újságot adtak *Trommelwirbel* (Dobpergés) címmel, amelyet kizárólag a HJ kifelé irányuló tevékenységének szántak, s amelyben a határon túli ifjúsági vezetők is publikációs lehetőséget kaptak. Ez hozzájárult ahhoz, hogy mindazok a HJ-csapatok és tagok is bepillantást nyerhettek a HJ egyre bővülő kapcsolataiba, másrészt értesülhettek a határon túli „néptársak” céljairól, munkájáról és nehézségeiről, akik ebben a tevékenységben nem vettek részt. A másik oldalon a lapok átcsempészése adott alkalmat arra, hogy az ottani csoportok megismerkedhessenek a birodalmi HJ munkájával és feléjük irányuló tevékenységével.⁸⁵

Mindamellet, hogy a Hitlerjugend fellépett saját érdekei mellett, képviselte a németiség érdekeit szerte a világban, de leginkább Európában,

⁸³ Schmidt an Hugo Zappe, 29. Dezember 1930 – BArch, NS 26/370.

⁸⁴ BArch, NS 26/371, évszám nélkül; Schmidt an die Reichsleitung der Hitler-Jugend, datum nélkül [1928 nyara]; Tagesordnung für die erste Reichsführertagung der HJ vom 28. bis 31. Dezember 1928 – BArch, NS 26/371.

⁸⁵ Sudetendeutschland, Herrnt Ernst Brosche, 27. Juli 1930 – BArch, NS, 28/75, 63. o.; Schmidt an Herrn Ulrich Knigge, 17. Oktober 1929 – BArch, NS 26/372; BArch, NS 28/79.

nem ismerte el az alsóbb rendűnek tartott népek, így leginkább a szlávok hasonló törekvéseit. Ez különösen akut kérdés volt Szászországban, amely határos volt Csehszlovákiával, ráadásul a határokon belül is jelen volt a szláv vend kisebbség, amelyet éppen Csehszlovákiából „bátorítottak fel”.⁸⁶

A belső használatban már 1933 előtt fel-felbukkannak vérmesebb elképzelések is, amelyek már ekkor túlmutattak a németiség „szimpla” megőrzésén: „*Mi, nemzetiszocialisták soha nem mondunk le végleg akárcsak egy szelet német földről is. Minden olyan föld, amelyet német paraszt szánt és német katona védett meg, német föld, amelynek előbb vagy utóbb ismét a birodalomhoz kell tartoznia!*”⁸⁷ A Hitlerjugend Birodalmi Vezetése egyik központi lapjában (*Kommando-Brücke*) Brüß már 1931 nyarán keményen fogalmazta meg a Hitlerjugend szándékait. Célként jelent meg, hogy a határvidéki németek nevelésével, a Hitlerjugendben uralkodó hit és felfogás közvetítésével, szükség esetén rájuk kényszerítésével fokozatosan és óvatosan egy német irredentamozgalom épüljön fel, miközben a saját berkekben továbbra is a néppolitikai feladatok iránti megértés felélesztése és fejlesztése volt a fő szempont. Célpontként azonban továbbra is elsősorban a keleti területek szolgáltak.⁸⁸

A külkapcsolatok földrajzi megoszlása

A HJ által külföldre tett utak száma ma már nem határozható meg pontosan. Az itt következő részletes leírásból mindenesetre azt a következtetést lehet levonni, hogy évente pár tucat útról beszélhetünk, amelyek túlnyomó része a klingenbergi hivatalhoz közel fekvő északi szudétanémet területekre esett.

Csehszlovákia – A Határvidéki Hivatal munkájának legfőbb kedvezményezettjei a földrajzilag legkedvezőbb fekvéssel rendelkező, Peter Donnhäuser vezetésével működő Német Nemzetiszocialista Ifjúsági Szövetség csoportjai voltak, főleg a Szudéta-vidék észak-nyugati és észak-i részén.⁸⁹ A hivatal ezen a területen már 1928-ban nagy sikerű tevékenységet folytatott, ami abból is fakadt, hogy az ide tett utakat maga Schmidt és munkatársai vezették, vagyis olyan rendezettséggel és szervezettséggel zajlottak, ahogy azt minden ilyen tevékenységet folytató HJ-csoporttól el-

⁸⁶ Grenzlandamt der Hitler-Jugend an die Orstgruppen- und Sektionsleiter der NSDAP in Ostsachsen (Kreishauptmannschaften Dresden u. Bautzen), 14. Februar 1931 – BArch, NS 26/370.

⁸⁷ Uo.

⁸⁸ *Kommando-Brücke*, Nr. 2., 25. August 1931, 15. o. (BArch, NS 28/81).

⁸⁹ Az ifjúság másik fontos szervezete volt a *Német Tornaszövetség* (Deutscher Turnverband), amelynek élén 1930-tól *Konrad Henlein* állt. Sudendeutscher Jugend Weg zu Hitler. *Wille und Macht. Führerorgan der nationalsozialistischen Jugend*, 1938/21. sz., 30–34. o.

várták volna. Schmidt egy gossengrűni (Krajková) találkozó után örömmel nyugtázta, hogy a kapcsolatok Egertől Gablonzig és Reichenbergig (Liberec) működnek, vagyis Észak-Csehország teljes egészét lefedik.⁹⁰

A Szudéta-vidék ezen részével Schmidt tehát már ekkor jönnek elő a kapcsolatok, s a legfőbb feladatot azok fenntartásában jelölte meg, annál is inkább mert az ottani ifjúság nézete szerint nyíltan Adolf Hitler követőjének vallotta magát. Észak-Csehország a kapcsolattartás formái számára is mintaadó terület volt. Az egyszerű birodalmi HJ-csapat-látogatásokat, amelyek maguk is sokféle ideológiai és kulturális programot hordoztak magukban a szudétanémet ifjúság számára, legtöbbször a helyi szervezetek rendezvényeinek idejére időzítették: a járási találkozók, körzetalálkozók stb. idejére.⁹¹ A különböző területi alapú találkozók mellett ún. népiségi napokat (völkischer Tag) is rendeztek.⁹² A kezdeményezések ideje korán kétoldalúvá váltak a HJ birodalmi vezetőirtekezletein már 1928-tól rendszeresen fordultak elő szudétanémet ifjúsági vezetők, s egy-egy fontosabb helyi csoporttól legalább egy-egy embert vártak az ilyen értekezletekre.⁹³ A hivatal második évében már valóban jól működő és rendszeres tevékenységet folytatott a Szudéta-vidék jelentős részén. A nagy ünnepeken a birodalmi csoportok látogatása valószínűleg nem csupán egy településhez és környékéhez kötődött.⁹⁴

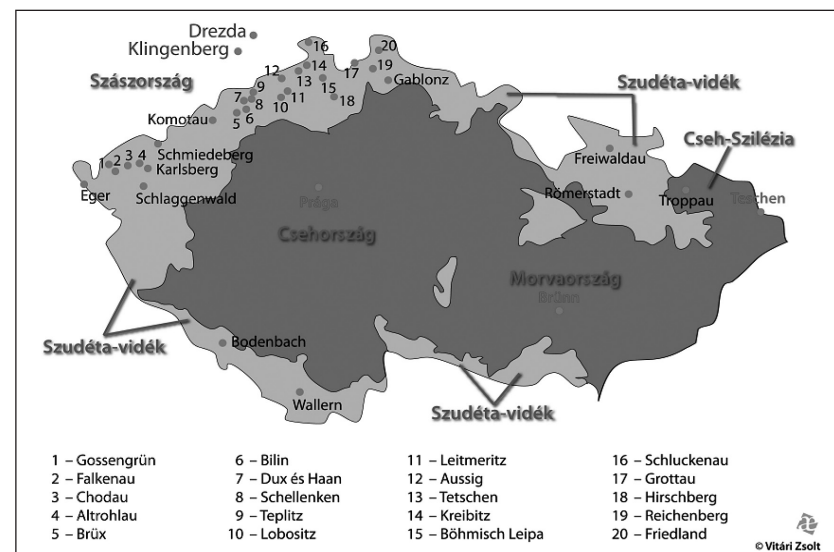
⁹⁰ Schmidt an die Reichsleitung der HJ, 31. August 1928 – BArch, NS 26/371. Schmidt 1928-ban tette meg az első, nyilvánvalóan tájékozódó látogatást Eger vidékén. – Schmidt Herr Dr. Marnitz, 30. August 1928 – BArch, NS 26/371. Deutscher nationalsozialistischer Jugendverband. Ortsgruppe Leitmeritz an Schmidt, 11. Julmond 1928 – BArch, NS 26/371; Schmidt an Ewald Kudielka. Ortsgruppenleiter in Leitmeritz, 16. Dezember 1928 – BArch, NS 26/371.

⁹¹ 1928-ban egeri (Cheb) ifjúsági kerületi találkozó (Bezirkstreffen), az 1928. augusztusi egeri ifjúsági találkozó, az 1928. augusztus 25–26-én megrendezett karlsbadi körzeti találkozó Altrohlauban (Stará Role, Karlovy Vary része) voltak a legfontosabb események. Bericht über das Bezirkstreffen in Gossengrün. Vertraulich; Schmidt an die Reichsleitung der HJ, 31. August 1928; Schmidt an Dr. Marnitz, 30. August 1928 – BArch, NS 26/371.

⁹² Bericht über den Völkischen Tag, 5–6. Juli 1929 in Gablonz (Schmidt) – BArch, NS 26/371.

⁹³ Schmidt Herr Dr. Marnitz, 30. August 1928 – BArch, NS 26/371; Schmidt an Ewald Kudielka. Ortsgruppenleiter in Leitmeritz, 16. Dezember 1928 – BArch, NS 26/371; BArch, NS 28/75, 84. o.; Kroll Herr Peter Donnhäuser, 19. März 1930 – BArch, NS 28/75, 88. o.

⁹⁴ Fontosabb programok: 1929. januári HJ birodalmi vezetőirtekezlet a határon túliak részvételével, húsvéti határvidéki találkozó Komotauban (Chomutov) és Böhmisches Leipa (Česká Lípa), pünkösti találkozó Schmiedebergben (Kovářská), pünkösti tanácskozás Hirschbergben (am See, Doksy u Máchova Jezera), 1929. augusztus-szeptemberi chodau (Chodov) találkozó. Schmidt an Ewald Kudielka. Ortsgruppenleiter in Leitmeritz, 16. Dezember 1928 – BArch, NS 26/371; An unsere Jugend – BArch, NS 26/372; Bericht über das Pfingsttreffen in Schmiedeberg am 18–19–20. Mai. 1929 (Erich Beyer stellv. Bezirksleiter) – BArch, NS 26/371.; Schmidt an Leonhardt Ernst, 15. März 1929 – BArch, NS 26/371; Hitler-Jugend. Kampfblatt schaffender Jugend, 1929/2. sz., 40. o.

A Hitlerjugend csehszlovákiai kapcsolatai 1933 előtt

Csehszlovákia sziléziai vidékein nehezebben ment a kapcsolatok kialakítása, mivel nézeteltérések mutatkoztak a sziléziai kezdeményezések és a birodalmi vonal között. Eugen Weese (Troppau/Opava, Cseh-Szilézia) helyi vezető kegyvesztetté vált, mivel a HJ számára elfogadhatatlan módon, „Vándormadár”-stílusban igyekezett magát távol tartani a politikai törekvésektől, s az ifjúságot inkább a kultúra és a kulturális nevelés irányába terelte, de végül itt is felülkerekedett a birodalmi HJ-nak szimpatikus „észak-cseh vonal”.⁹⁵

A Hitlerjugend ilyen irányú szándékai és érdekérvényesítése a határon túl egyértelmű megnyilvánulása volt annak, hogy a HJ milyen nyomást gyakorolt a határon túli szervezetekre, s miként használta ki az addigi eredményeket a közelfekvő északcseh területeken. A szudétanémet nemzetiszocialista ifjúságon belül a Hitlerjugend tehát ugyanúgy vezető szervezetként kívánt fellépni, mint a birodalomban, s a birodalmi iránytól semmifajta elhajlást nem tűrt meg. Ez a hozzáállás mutatkozott meg párhuzamosan, illetve később más országok ifjúsága esetében is.

Az 1929-es Magyarországot is érintő, feltérképező úttal egy időben „Szlovákia” is előtérbe került. Schmidt fontosnak tartott itt is egy tájékozódó utat, így azt javasolta, hogy azokat az észak-csehországi ismerősöket keressék, akik éppen a magyar határ mentén teljesítették katonai szolgál-

⁹⁵ Uo.

latukat, különösen Kassa és Munkács környékén. „Szlovákia” így tipikus esete volt annak, amikor nulláról kellett indítani és szervezni a kapcsolatokot.⁹⁶ Ezekre a távoli helyekre nem volt lehetőség intenzív kapcsolattartásra, csak néhány nagyút valósult meg, amelyek az értékelés szerint nem tették meg a kellő hatásukat, illetve nem bizonyultak elégségesnek. Ez irányban is mozgósítani szerették volna az ausztriai csoportokat, amelyek a földrajzi adottságok miatt is könnyebben hozzáfértek a szlovákiai és a magyarországi ifjakhoz.⁹⁷

1929-től nem egy esetben fordult elő, hogy egyes HJ-csoportok több országot érintő útra vállalkoztak, amelyek érinthették egyrészt a már jól működő területeket is, s onnan továbbhaladva olyanokat is, ahol még nem sikerült megvetni a helyi ifjúsági aktivitás és az együttműködés alapjait. 1930 tavaszán egy csoportvezető csapatával Stájerországban, Burgenlandban, a Szudéta-vidéken és még Magyarországon is járt, s további utakat tervezett Erdélybe és a Baltikumba.⁹⁸

1930-ra az utak száma jelentősen megszorodott, s a következő évi tervekben „sok nagy és kisebb út” megszervezése szerepelt.⁹⁹ 1930-ban hagyományyszerűen folytatódtak azok a rendezvények, amelyek már szilárd alapját képezték a kétoldalú kapcsolatoknak.¹⁰⁰

Az észak-cseh területek mellett ugyancsak fontos iránynak bizonyult a Cseh-erdő (Böhmerwald), ahol még gyermekcipőben járt a német mozgalom. Ezért 1930 karácsonyára ide is megszervezték az első utat. Schmidt

⁹⁶ Schmidt összegzése a határmenti lehetőségekről [1930, aláírás nincs, de a stílusból arra lehet következtetni, hogy Schmidt írta] – BArch, NS 28/79, 6. o.; Schmidt an Fritz Thiele, 13. März 1929 – BArch, NS 26/371; Fritz Thiele an Schmidt, 3. März 1929 – BArch, NS 26/371.

⁹⁷ Deutsch-Österreich, Herrn Kurt Brieger, 8. September 1930 – BArch, NS, 28/75, 34. o.

⁹⁸ Herrn Manfred Böttger, 6. April 1930 – BArch, NS 28/75, 24. o.

⁹⁹ Herrn Manfred Böttger, 15. Dezember 1930 – BArch, NS 28/75, 31. o.; Sudetendeutschland, Herrn Ernst Brosche, 31. März 1930 – BArch, NS 28/75, 43. o.; Schmidt an Heinz Schladitz, Gauleiter der HJ Nordwestsachsen – BArch, NS 28/78, 28. o.; 1. Rundschreiben seit dem Freiwaldauer [Jesenik] Verbandstag 1930 (Weese), 11. November 1930 – BArch, NS 28/78, 118. o.

¹⁰⁰ Az első útra és találkozókra 1930. április 13–20. között került sor, amely Haan (Hán u Duchcova), Dux (Duchcov), Bilin (Bílina), Brüx (Most), Lobositz (Lovosice), Leitmeritz (Litoměřice), Böhmisches Leipa, Tetschen (Děčín) településeket érintette. A pünkösdi (június 7–9.) ifjúsági találkozó Lobositzban, július 5–6. Schluckenauban (Šlukov) körzeti ifjúsági találkozó, július 26. – augusztus 2. között nyári tábor Schlaggenwaldban (Horú Slavkov), népiségi napok Falckenauban (Sokolov) s a sziléziai Troppauban voltak további fontosabb események. Grenzlandfahrt in die Tschechoslowakei, 4. April 1930 – BArch, NS 28/75, 23. o.; Bericht über die Grenzlandfahrt nach Nordböhmen vom 13–20. April 1930 – BArch, NS 28/80, 1. o.; Kroll an Donnhäuser, 22. April 1930 – BArch, NS 28/75, 90. o.; Pfingstjugendtag in Lobositz – BArch, NS 28/78, 13–14. o.; Sudetendeutschland, Herrn Ernst Brosche, 31. März 1930 – BArch, NS 28/75, 43. o. és NS 28/78, 99. o.; Kroll an Peter Donnhäuser, 19. März 1930; Kroll an Donnhäuser, 22. April 1930 – BArch, NS 28/75, 88., 90. o.; Völkischer Tag in Falkenau, 2–4. August 1930 – BArch, NS 28/79, 65. o.; BArch, NS 28/76, 172. o.; Schmidt an Robert Hessen, 31. August 1930 – BArch, NS 28/75, 167. o.; Emil Klein an Schmidt, 29. Juli 1930 – BArch, NS 28/77, 79. o.

a römerstadti (Rýmarov) csoport 1930. júliusi müncheni látogatása során figyelmébe ajánlotta Emil Klein müncheni HJ-vezetőnek a cseh-erdei ifjúság járási találkozóját Wallernban (Volary), valamint az osztrák kapcsolatok ápolásának fontosságát is. A wallerni kapcsolatfelvétel azonban sikertelen maradt, pedig az az Ausztria felé irányuló aktivitás miatt sem lett volna érdektelen.¹⁰¹

A távolabbi területekkel a kapcsolatok leginkább a körzetvezetői megbeszéléseken jöttek létre. Ilyenre került sor 1930. december 6–7-én Bodenbachban (Prodmokly), ahol minden szudétavidéki körzetvezető részt vett (Gauführer), a birodalmi Hitlerjugend részéről pedig többek között Schmidt.¹⁰²

Bár az észak-csehországi eredmények voltak kétségkívül a legjobbak, sok esetben továbbra is fennállt az a probléma, hogy az ott létrejövő csoportok nagyon hamar szétestek. A szudétanémet csoportok hasonló problémákkal küzdtek, mint a birodalmi HJ, hiszen itt is akadt bőven példa arra, hogy feloszlatták az addig önálló járási szervezeteket, s ezeket hozzácsatolták egy másikhoz. A birodalmihoz hasonló jelenség volt a vezetők állandó váltakozása is, amely ha lehetett, még nagyobb gondot okozott, mint Németországban.¹⁰³ A szudétanémet ifjúság munkája a kapcsolattartáson túl és a szűkös lehetőségek ellenére amennyire csak lehetett hasonult a birodalmi mintákhoz. Ennek ellenére a birodalmi HJ-ban 1930-ra úgy értékelték, hogy a partnersejzervezetekben teljesen fellazult a Führer-elv, kezdetleges szinten állt a lányok szervezése is, s bár a fiúk teljesítményét átlagosan jónak minősítették, de a vezetőket alkalmatlannak tartották a feladataik ellátására.¹⁰⁴ 1930 végére a csehszlovákiai nemzeti-szocialista ifjúság ennek ellenére a szervezetség olyan szintjén állt, hogy a 10-14 éveseket tömörítő Ifjúnép-csapatok¹⁰⁵ felállítása is megtörtént. Ez

¹⁰¹ Schmidt an Oskar Neff, 19. November 1930 – BArch, NS 28/77, 68. o.; Schmidt an Klein, 17. August 1930 – BArch, NS 28/77, 80. o.; Schmidt an Hanns Wemmer, 22. April 1930 – BArch, NS 28/78, 52. o.

¹⁰² Schmidt Herrn Emil Donack, 16. November 1930 – BArch, NS 28/75, 88. o.; Ungefährter Bericht über den 2. Gautag des Gaués Ost Sachsen der HJ am 23–24. August 1930. Vertraulich (Schmidt) – BArch, NS 28/78, 62. o.

¹⁰³ Kroll an Peter Donnhäuser, 19. März 1930 – BArch, NS 28/75, 88. o.; Bericht über die Grenzlandfahrt nach Nordböhmen vom 13–20. April 1930 – BArch, NS 28/80, 1. o. Az Aussig/Teplitz járást például az egeri és gablonzi járásokhoz csatolták. Schmidt an Donnhäuser – BArch, NS 28/75, 91. o.

¹⁰⁴ Kroll an Donnhäuser, 22. April 1930 – BArch, NS 28/75, 90. o.; Bericht über die Grenzlandfahrt nach Nordböhmen vom 13–20. April 1930 – BArch, NS 28/80, 1. o.

¹⁰⁵ A Német Ifjúnép (Deutsches Jungvolk) a Hitlerjugend keretein belül a 10 és 14 éves korú fiúkat fogta össze, de igazi jelentőségre csak 1933 után tett szert.

azért volt jelentős törekvés, mert e tekintetben még a birodalmi HJ is teljesen gyermekcipőben járt.¹⁰⁶

1931-ben a kapcsolatok ott folytatódtak, ahol 1930-ban abbamaradtak,¹⁰⁷ de a források az előző két évhez képest nagyon gyér tevékenységről számolnak be, ami három oknak tudható be. A gazdasági világválság hatására mind a Hitlerjugend, mind pedig a szudéta német ifjúság a korábbinál jóval korlátozottabb anyagi körülmények közé került, így a munkát nem lehetett olyan intenzitással továbbvinni, mint korábban. Másrészt 1931 tavaszától egyre fokozódott a Határvidéki Hivatal válsága, s Schmidt kiválásával minden valószínűség szerint erősen visszaesett a határon átnyúló együttműködés. Miután a hivatal utódai már Münchenben folytatták a munkájukat, a Szudéta-vidék túl távolinak tűnt. Emellett a nagy HJ-központban a sok ügy mellett a határvidéki tevékenység nyilván nem kaphatott akkora szerepet és nyilvánosságot, mint Klingenbergben. Erre vezethető vissza az is, hogy a határontúliak részvételével zajló rendezvények száma erősen visszaesett a birodalomban.¹⁰⁸ A harmadik okot a csehszlovák belügyminisztérium határozata szolgáltatta, amely alapján 1932 februárjában több nemzetiszocialista szervezetet feloszlattak, köztük a Német Nemzetiszocialista Ifjúsági Szövetséget. 300 ifjúsági vezetőt letartóztattak.¹⁰⁹

Ausztria – Ausztria testvérországgként, s az egységes német települési terület részeként két szempontból is fontos szerepet játszott. Egyrészt birodalmi sémára kellett „teríteni” az itt már régebb óta működő nemzetiszocialista jellegű ifjúsági szervezeteket, másrészt Ausztria jó kiindulási pontot jelentett Csehország déli részei, „Szlovákia”, Magyarország és Jugoszlávia felé, ahol ugyancsak jelentős számban élt német nemzetiségű lakosság. Ennek ellenére Ausztria mindvégig gyenge láncszem maradt a birodalmi HJ kapcsolatrendszerében.

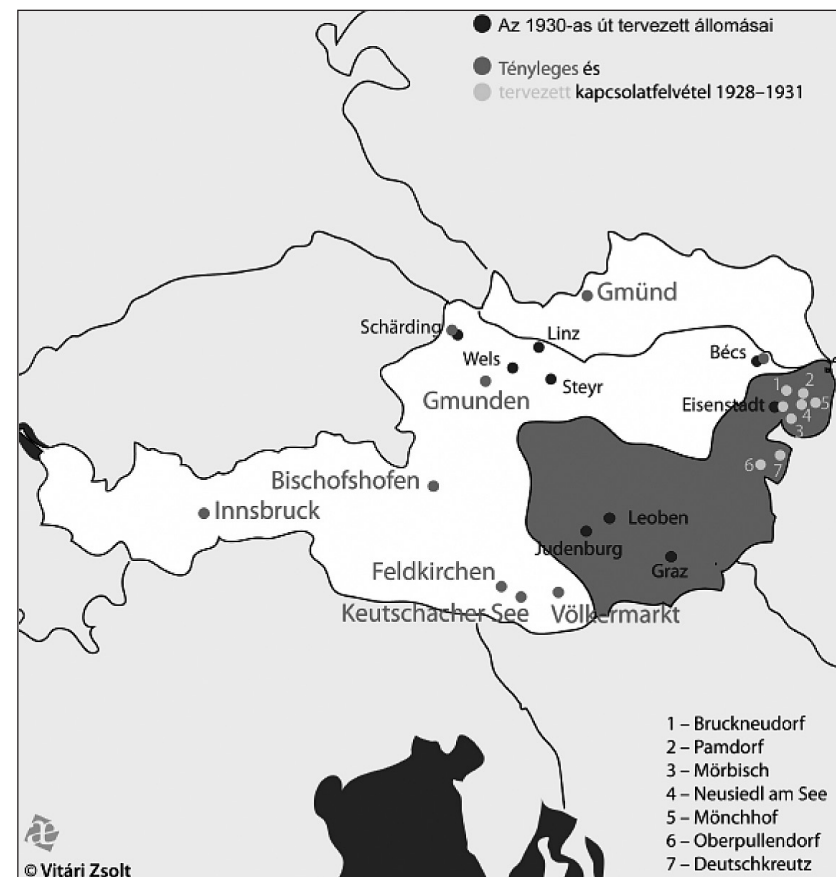
A német és az osztrák Hitlerjugend első találkozására valószínűleg az 1927-es birodalmi pártnapon került sor, melynek során Kurt Gruber, a HJ birodalmi vezére megerősítette Rolf Westet ausztriai országos vezetői tiszttségében. Ez elviekben az osztrák szervezet birodalmi német szervezetnek való alárendelését jelentette. Az osztrák Hitlerjugend a müncheni központtól tisztes távolságot tartó kurzusa azonban egy évvel később már mindkét

¹⁰⁶ Schmidt an Max Hampe, 16. November 1930 – BArch, NS 28/77, 106. o.; Weiner an Schmidt, 19. September 1930 – BArch, NS 28/78, 5. o.; Brandenburg, i. m., 53. o.

¹⁰⁷ Schmidt 10 napos útja Észak-Csehországban 1931 áprilisában, Teplitz és Komotau környékén, nyolcnapos húsvéti vándorlás. Schmidt an den Nationalsozialistischen Deutschen Studentenbund (Sudetendeutschland), 20. April 1931 – BArch, NS 26/370; Schmidt an Adjutant Stag Rosig, 10. Mai 1931 – BArch, NS 26/370.

¹⁰⁸ BArch, NS 26/370. Vö. Blohm, i. m., 38–39. o.

¹⁰⁹ Peter Donnhäuser. *RJP*, 1936/91. sz., 5. o.; Der Marsch ins Reich. *RJP*, 1938/256. sz., 1–2. o.

A birodalmi HJ tevékenysége 1928 és 1931 között

felet tartózkodóbbá tette, így az 1928-as pártnapra már nem érkezett osztrák ifjúsági küldöttség.¹¹⁰

Schmidt 1928 novemberében Berlinben találkozott Rolf Westtel, ahol az osztrák ifjúság Bajorország és Csehszlovákia felé létesítendő kapcsolatairól esett szó. Megállapították, hogy Bajorország felől teljesen hiányoznak a szálak, míg Csehszlovákia vonatkozásában nem rendelkeztek kellő információval, miután Ausztriában úgy gondolták, hogy ott nem léteznek nemzetiszocialista ifjúsági csoportok.¹¹¹

¹¹⁰ Gretz an Schmidt, Wien, 31. Januar 1929. – BArch, NS 26/371; Gehmacher, i. m., 153, 155. o.

¹¹¹ Bericht über die Fahrt nach Danzig vom 28. 11.–2. 12. 28. Streng vertraulich. Nicht für die H.J.Z. bestimmt! – BArch, NS 26/371.; Schmidt an Eugen Weese, 19. März 1929 – BArch, NS 26/371.

1929 nyarán a hivatal még mindig úgy ítélte meg, hogy az igazán fontos területek közül Ausztria továbbra is háttérben van, s Csehszlovákiával és Lengyelországgal is szívélyesebb kapcsolatok állnak fenn. Schmidt a kapcsolatok élénkítése végett állást ajánlott hivatalában egy ausztriai HJ-tagnak, aki a két ország közötti kapcsolatok fejlesztését és életben tartását látta volna el. Rolf Westet referensnek kértek fel, és a nürnbergi pártnap után augusztus első felében csereutat terveztek.¹¹²

1929-től az osztrák pártszervezet, s vele együtt a HJ azonban elmerült az intrikában és a belső harcokban, s ez nyilvánvalóan negatív következményekkel járt a Németországgal fennálló kapcsolatokra, s előrevetítette, hogy az addig is elégtelennek tartott együttműködés a közeljövőben sem fog számottevően javulni. 1930-ra a helyzet odáig fajult, hogy Gruber felszllatta az ausztriai országos vezetőséget, és az egyes HJ-körzeteket közvetlenül rendelte a müncheni központ alá. Ez egyet jelentett West menesztésével, közben a taglétszámok drasztikusan csökkentek, nem működött már a szervezet napi munkamenete sem.

A kölcsönös utak megvalósulásáról nem rendelkezünk forrásokkal, de kimenetelük kétségesnek tűnik, mint ahogy az 1930 pünkösdjére birodalmi, szudétanémet és osztrák csoportok részvételével tervezett határmenti találkozó sem jött létre Passauban vagy Schärding városában. A birodalmi pártnaphoz csatlakozóan viszont sikerült lebonyolítani egy 14 napos utat Bécsbe, Burgenlandba és Stájerországba.¹¹³ A gyenge osztrák szálak tehát annak is betudhatók voltak, hogy csak úgy mint a Lausitzban, itt is rendkívül erőtlén volt a birodalmi Hitlerjugend a határmenti régiókban, így például Passauban nem létezett Hitlerjugend-csoport.¹¹⁴

Schmidt a fellendülést az új müncheni összekötőtől, *Oskar Neff*től várta, de a legaktívabb csoport továbbra is a határoktól viszonylag távolfekvő müncheni csoport volt. Klein müncheni HJ-vezető azonban csak a szudéta-vidékiekkel tudott szerény kapcsolatokat ápolni. Meghiúsult határmenti találkozók, tervezett utak ellenére Schmidt a HJ Birodalmi Vezetése 1930 nyari (1930. július 1.) Münchenbe költözésétől merített újabb reményt arra, hogy a munka „Német-Auszria” felé is megkezdőd-

¹¹² Gretz an Schmidt, 31. Januar 1929 – BArch, NS 26/371; Schnaedter an Wemmer, 27. Januar, BArch, NS 26/372; Schmidt an Wilhelm Jung, 17. Januar 1929 – BArch, NS 26/371; Schmidt an Alfred Bach, 21. Mai 1929 – BArch, NS 26/371; Schmidt an Wilhelm Jung, 23. Juli 1929 – BArch, NS 26/371; Kaufmann, Das kommende Deutschland, i. m., 18. o., Rundschreiben bezügl. Auftreten der HJ beim Reichsparteitag 1929 Nürnberg, dátum nélkül – BArch, NS 26/372. Ld. még Gehmacher, i. m., 177. o.; NSDAP-Geschäftsführung an West, 25. Juli 1929 – BArch, NS 26/352.

¹¹³ Grenzlandtreffen, 25. April 1930 – BArch, NS 28/75, 13. o.; Schmidt an Leonhardt Ernst, 15. März 1929 – BArch, NS 26/371.

¹¹⁴ Schmidt an Oskar Neff, 19. November 1930 – BArch, NS 28/77, 68. o.

jön.¹¹⁵ Ehhez képest 1931 tavaszán Schmidt úgy értékelte, hogy Neff sem a Cseh-erdő, sem pedig Ausztria felé nem volt képes kapcsolatokat építeni.

1930-ra Kurt Brieger vált a Hitlerjugend bizalmi emberévé Ausztriában, aki nagy ambícióval vette kézbe az Ausztriából kiinduló határmenti munkát, s egyik levelében e tevékenység 3 irányát vette számításba: a Cseh-erdőt, Magyarországot és Erdélyt. Dél-Tirolban elképzelhetetlennek tartotta a munkát, mert úgy ítélte meg, hogy az több kárt hozna.¹¹⁶ 1930-ban a ténylegesen végrehajtott Szudéta-vidéki úttal egybekötött stájerországi és burgenlandi út (ld. Csehszlovákia) mellett újra előtérbe került egy kölcsönösen végrehajtott út terve, melyben 30–30 fős, kiválasztottakból álló csoport nagyszabású ausztriai és németországi útját helyezték kilátásba. Egyúttal újra felmerült a csehszlovákia németiséggel való kapcsolatfelvétel is, amely úgy tűnik, hogy egy év leforgása alatt nem igazán mutatott előrelépést.¹¹⁷

Az újabb személycserék következtében 1931-ben az ausztriai HJ konszolidálása érdekében Gruber több alkalommal is járt Ausztriában, s úgy tűnt, hogy a HJ birodalmi vezetése minden korábbinál jobban odafigyel Ausztriára.¹¹⁸ Ausztriában összességében viszont nem sikerült kiépíteni 1933-ig olyan fellegvárat, mint a Szudéta-vidéken. Már a kapcsolatok felvétele is erősen akadozott, s így meglehetősen kevés útra és közös programra került sor, s valószínűleg a közös tevékenység sem ölelt fel olyan spektrumot, mint a Szudéta-vidék esetében, azaz a szezonnak nem volt olyan jól felépített logikája a közös rendezvényekkel, területi találkozókkal, népiségi napokkal, népiségi estekkel, propagandamenetekkel stb.

Danzig – Lengyelország – A Szudéta-vidékhez, sőt Ausztriához képest is sokkal rosszabb helyzetben voltak a kapcsolatok a lengyelországi németiséggel. Itt úgy tűnik, hogy még a legalapvetőbb szálak sem jöttek létre, a teljes egykori Nyugat-Poroszország fehér foltnak számított Klin-

¹¹⁵ Uo.; Rundschreiben No. 7. An die Führer der Hitler-Jugend, 10. Mai 1930 – BArch, NS 28/77, 73. o.; Schmidt an Klein, 15. September 1930; Neff an Schmidt, 14. Scheiding 1930 – BArch, NS 28/77, 81., 83. o.; Klein an Schmidt, 27. September 1930; Neff an Schmidt, 14. Scheiding 1930 – BArch, NS 28/77, 81–83. o.; Schmidt an Wilhelm Stiehler, 10. Mai 1931 – BArch, NS 26/370.

¹¹⁶ Schmidt összegzése a határmenti lehetőségekről [1930, aláírás nincs, de a stílusból arra lehet következtetni, hogy Schmidt írta] – BArch, NS 28/79, 5. o.

¹¹⁷ A két út útvonala a következőképpen alakult volna: – osztrák csoport: Passau, München, Augsburg, Ulm, Stuttgart, Ansbach, Würzburg, Schweinfurt, Meiningen, Weimar, Naumburg, Lipcse, Drezda, Chemnitz, Plauen, Hof, Bayreuth, Nürnberg, Regensburg;

– német csoport: Schärding, Linz, Bécs, Kismarton (Eisenstadt), túra Burgenlandban (Bruckneudorf/Királyhida, Parndorf/Pándorfalu, Mörbisch/Fertőmeggyes, Neusiedl am See/Nezsider, Mönchhof/Barátudvar, Oberpullendorf/Felsőpulya, Deutschkreutz/Sopronkeresztúr.), Graz, Leoben, Judenburg, Steyr, Wels. A burgenlandi települések főleg a magyarországi látogatások kiindulópontjaként jöttek szóba. – Schmidt an Österreich, 31. März 1930 – BArch, NS 28/78, 51. o.

¹¹⁸ Gehmacher, i. m., 174–198. o.; Buddrus, Totale Erziehung, i. m., 1165. o.

genbergben. Danzigban az 1926-ban Hitlerjugend néven működő csoport már 1928-ban feloszlott, a HJ alapjainak újbóli megvetését a Határvidéki Hivatal vállalta magára. Schmidt javaslatára a Hitlerjugend birodalmi vezetése megbízta a hivatalt, hogy szervezzen utat Danzigba, hogy ott a Hitlerjugend számára toborzást hajthassanak végre, amelynek célja az volt, hogy az ottani HJ számára „*olyan alapot teremtsenek, amelyből kiindulva [a danzigi HJ – V. Zs.] azután a HJ birodalmi tagjai személyes beavatkozása nélkül tovább tud élni*”.¹¹⁹

1928. november 28. és 1928. december 2. között nagy nehézségek közepette megvalósult út során Schmidték megbizonyosodtak róla, hogy Danzigban van HJ-vezető, akiről a határmenti munka kapcsán jó benyomást szereztek s bizakodtak, hogy rajta keresztül folytatódhat a munka Lengyelország irányába is, amíg ott nem tesznek szert komolyabb kapcsolatokra. Ráadásul Danzigban rendelkeztek lengyelül valamelyest tudó munkatárssal is, amely „veszélytelenné” tette az első kapcsolatteremtési kísérleteket, ráadásul az átmenő vízum lehetővé tette, hogy lengyel területen kiszálljanak és így teremtsenek lehetőséget arra, hogy érintkezésbe lépjenek a németekkel.¹²⁰ Schmidt úgy értékelte, hogy a célkitűzéseknek sikerült megfelelni, s így a továbbiakban kialakított kötődések kiaknázását tartotta elsődleges feladatnak.¹²¹

Az út egyben arra is alkalmas volt, hogy Schmidt megállapítsa, hogy Szászországtól északra a határmenti HJ-csoportokban nem mindenhol volt alkalmas vezető arra, hogy a határon átívelő munka lényegét átlássa. A hazafelé úton útba ejtették Stettint is, ahol egy-két kifogástól eltekintve alkalmasnak találták a HJ-vezetőt arra, hogy tevékenyen részt vegyen a munkában. A Stettin–Danzig relációt fontosnak tartották a keletre irányuló törekvések szempontjából is.¹²²

A danzigi HJ a vezetőváltások ellenére tovább fejlődött (20 fő). Az utcán is egyre inkább megismerték, miután 1931-től több atrocitásban is részt vett, valamint egy zsinagóga összefirkálását is elkövette. A HJ irányú tevékenysége illeszkedett a korai harmincas évek brutális náci és a

¹¹⁹ Reichsleitung der Hitlerjugend an Schmidt, 6. August 1928 – BArch, NS 26/371; Schmidt an Walter Maass, stellv. Gauleiter Danzig, 3. November 1928; Walter Maass an Schmidt, 8. November 1928 – BArch, NS 26/371.

¹²⁰ Schmidt an Maass, 11. Januar 1929; Bericht über die Fahrt nach Danzig vom 28.11.–2.12.28. Streng vertraulich. Nicht für die H.J.Z. bestimmt! – BArch, NS 26/371.

¹²¹ Bericht über die Fahrt nach Danzig vom 28. 11.–2. 12. 28. Streng vertraulich. Nicht für die H.J.Z. bestimmt! – BArch, NS 26/371.

¹²² Uo.

baloldal erői között lezajló küzdelembe Danzigban.¹²³ 1932 elején a birodalmi NSDAP és HJ előtörése pedig korábban soha nem látott lendületet adott Danzigban is. A danzigi körzet 70 HJ-taggal, 45 Ifjúnép-taggal és kevés számú BDM-taggal rendelkezett,¹²⁴ és Danzig előtelepülése is sorra alakultak meg a helyi csoportok. 1932 végére a tagság már az év elejének sokszorosát tette ki (650 HJ-tag, 550 Ifjúnép-tag és 400 leány), s ezzel a danzigi HJ arányaiban erősebb volt, mint a birodalmi szervezet. A danzigi HJ elismerését, illetve további bátorítást jelenthetett – Kurt Gruber meghisúsult 1930- as útja után – Baldur von Schirach birodalmi ifjúságvezető 1932. januári és 1933. januári látogatása.

Danzighoz hasonlóan 1929-ben Kelet-Poroszországban sem álltak még Hitlerjugend-csoportok, s Koch pártkörzetvezető is úgy vélte, hogy magának a pártnak is lendületbe kell még jönnie. Az elvileg birodalmi területnek számító Kelet-Poroszországot Schmidt és a hivatal ugyanúgy tevékenységi körébe sorolta, mint a nem birodalmi területeket, ugyanis nem hagyhatták figyelmen kívül, hogy Kelet-Poroszország is kiindulópont lehet a határon átnyúló kapcsolatok számára.¹²⁵ 1930 tavaszán a pomerániai Lauenburgból kapcsolatok kialakítását tervezték Nyugat-Poroszország felé, s találtak kontaktszemélyt Lódzban is, de nincs információnk e kapcsolat további kimeneteléről.¹²⁶

A lengyelországi Szilézia felé irányuló kapcsolatok kialakítása érdekében Schmidt már 1929 húsvétján olyan kisebb találkozó megszervezését javasolta az észak-csehországi bajtársaknak, amelyen Böhmisch Laipában vagy Hirschbergben részt vehettek mind a helyi szudétánémet ifjak, mind pedig szászországi és sziléziai fiatalok. Német-Sziléziában a HJ meglehetősen gyengének bizonyult, s Schmidt főleg ennek tudta be, hogy Lengyel-Szilézia felé eddig nem jöttek létre kapcsolatok. Így Schmidt a cseh sziléziai területekhez fordult, hogy bocsássonak rendelkezésére olyan címeket, amelyek mögött lehetséges kontaktszemélyek rejtőztek, s így elősegíthették a kapcsolatfelvételt.¹²⁷

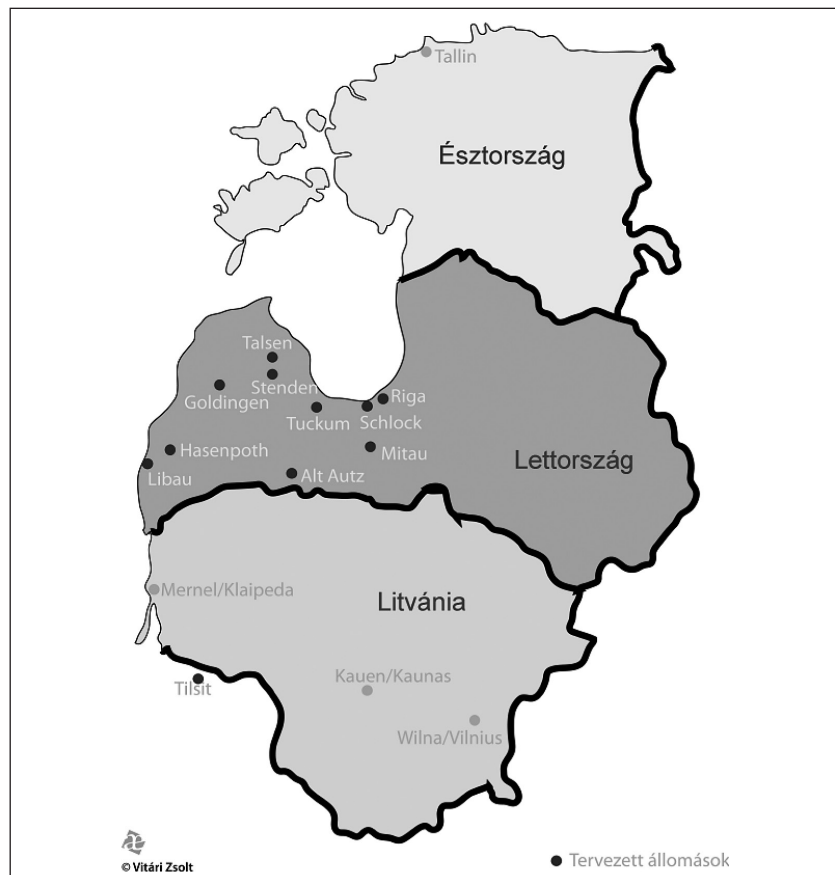
¹²³ Vö. Hans-Georg Buchholz an Schmidt, 26. Juni 1929 – BArch, NS 26/371; Karl Kroll Kanzleisekretär Herrn Hans Georg Buchholz, 7. April 1930 – BArch, NS 28/75, 79. o.; Christoph Pallaske, Die Hitlerjugend der Freien Stadt Danzig 1926–1939. Waxmann Verlag, Münster 1999, 44–45., 48–52., 183. o.; Klose 1933-ban már 12 ezres tagságról tudósít -Klose, i. m., 244. o.

¹²⁴ Német Leányok Szövetsége (Bund Deutscher Mädel, BDM) a Hitlerjugend alszervezte a 14-18 éves lányok szervezésére.

¹²⁵ Karl Kroll Kanzleisekretär Herrn Hans Georg Buchholz, 7. April 1930 – BArch, NS 28/75, 79. o.; Schmidt an Buchholz, 11. Januar 1929 – BArch, NS 26/371.

¹²⁶ Karl Kroll Kanzleisekretär Herrn Hans Georg Buchholz, 7. April 1930; Kroll an Buchholz, 3. Mai 1930 – BArch, NS 28/75, 79–80. o.

¹²⁷ Schmidt an Ewald Kudielka. Ortsgruppenleiter in Leitmeritz, 16. Dezember 1928 – BArch, NS 26/371; Schmidt an Eugen Weese, 19. März 1929 – BArch, NS 26/371.

Az 1929-30-ban tervezett baltikumi út fontosabb állomásai

Baltikum – Nem volt kevésbé fontos, de a távolság miatt még inkább nehéz helyzetben volt a Határvidéki Hivatal, amikor a baltikumi némettség, az ottani német ifjúság gondozását és szervezését kívánta megvalósítani. Schmidt a Baltikum esetében két lépcsőben gondolkodott. Leginkább a teljes Baltikum német ifjúságának megszervezését látta volna szívesen, vagy ha ez nem valósulhatott meg, akkor Lettországot külön.¹²⁸ Észtországban

¹²⁸ Észtországban miután az észt kormány 1925-ben kultúrautonómiát adott a német népcsoportnak, megalakult az Ifjú Férfiak Keresztény Egyesülete (Christlicher Verein Junger Männer, CVJM), amely 1933-ig az egyetlen német ifjúsági csoport volt. 1933-ban újabb csoportok keletkeztek „Farkas” (Wolf) és „Cserkész” (Pfadfinder) néven, amelyek hamarosan Balti Német Cserkészszékné (Deutschbaltisches Pfadfinderkorps) nevezték magukat, egyenruhájuk kísértetiesen hasonlított a németországi Ifjúnép uniformisához. – Klose, i. m., 245–246. o.

ugyanis csupán kislétszámú némettség élt, amely kultúrautonómiával rendelkezett, Litvániával viszont rendkívül feszült volt a viszony. Így egy cseh-szlovákiaihoz hasonló szervezet lebegett Schmidt szeme előtt, amely a Baltikum Német Nemzetiszocialista Munkásifjúsága nevet viselhette volna, s kifelé teljesen önállónak mutatta volna magát, míg befelé a lehető legszorosabb kapcsolatban állt volna a Hitlerjugenddel. A szándékok alátámasztására Schmidt 1929-re utat szervezett Lettországba, amelyet a HJ birodalmi vezetése is támogatott.¹²⁹

Schmidt a baltikumi szervezés kérdésében levélben Alfred Rosenberget is felkereste, aki köztudottan balti német volt.¹³⁰ Rosenberg megerősítette, hogy korábban egy önálló német párt alapítása kudarcot vallott. Schmidt úgy döntött, megragadja a kezdeményezést, utat tervezett Rigába azzal a céllal, hogy „rést üssön a közvéleményen”. Ezt a következő évben is meg akarta ismételni.¹³¹

A Lettországgal való kapcsolatokat és egy HJ-csapat odautazását Schmidt azért is elsődleges fontosságúnak tartotta, mert más szervezetek is folytattak ilyen irányú tevékenységet. Ez pedig stratégiai kérdés volt egy olyan területen, ahol még nem működött német ifjúsági szervezet.¹³²

A jelek szerint elsőként 1929-ben Nürnbergben került sor balti találkozóra, amelyet a már az év eleje óta tervezett út követett volna. Ez lett volna az első ilyen nagyszabású próbálkozás a Baltikum irányában. 1929 januárjában ráadásul éppen a balti utat szánták a legnagyobb útnak abban az évben, amely ezért Schmidt vezetésével zajlott volna.¹³³ 1929 márciusában az időpontot szeptember 21-re tűzték ki, s az útvonalat is megtervezték (ld. térkép).¹³⁴ Végül már 1929 szeptemberében derült ki, hogy a szudéta-vidéki és az ausztriai résztvevők visszalépése miatt az utat le kellett fűjni. Az elhalasztott baltikumi utat 1930-ban viszont mindenképpen meg akarták tartani, de a források erről és a további kapcsolattartásról már nem számolnak be.¹³⁵

¹²⁹ Schmidt Herrn Dr. Marnitz, 30. August 1928 – BArch, NS 26/371.

¹³⁰ A levélből az is kiderül, hogy Schmidt is eltöltött valamennyi időt Lettorszáiban, de elhagyta az országot 1919-ben. Schmidt an Rosenberg, 13. September 1928 – BArch, NS 26/371.

¹³¹ Schmidt an A. von Behr, 18. Juni 1929; Schmidt an Dr. Marnitz, 26. Juni 1929 – BArch, NS 26/371.

¹³² Schmidt an die Reichsleitung der HJ, 31. August 1928 – BArch, NS 26/371.

¹³³ Schmidt an Wilhelm Jung, 17. 1. 1929 – BArch, NS 26/371; Schmidt an Leonhardt Ernst, 15. März 1929; Rundschreiben Nr. 1. Baltenfahrt (Schmidt) – BArch, NS 26/371.

¹³⁴ Schmidt an Wilhelm Jung, 17. 1. 1929 – BArch, NS 26/371.

¹³⁵ Schmidt an Leonhardt Ernst, 16. September 1929 – BArch, NS 26/372; Karl Kroll Kanzleisekretär Herrn Hans Georg Buchholz, 7. April 1930 – BArch, NS 28/75, 79. o.

Magyarország – 1933 előtt a Hitlerjugend Magyarország irányában kezdetleges kapcsolatokkal rendelkezett, amelyeket még véletlenül sem lehetett összevetni Németország Szudéta-vidékkel létesített kapcsolatainak színvonalával. Ennek legfőbb oka egyrészt a közvetlen szomszédokhoz képest számottevőbb földrajzi távolság lehetett, másrészt a már többször említett kapacitás hiánya.

Ennek ellenére a Határvidéki Hivatal már 1929. június–júliusra kéthónapos utat tervezett Magyarországra, amelynek állomásai Bécs, Budapest és Esztergom lettek volna, majd a csoport tovább folytatta volna útját Kassa, Munkács irányába és onnan tovább Erdélybe.¹³⁶ Erre az útra azonban végül minden bizonnyal nem került sor. 1929-ben egy thüringiai személy, a Schmidtet Danzigba is elkísérő, Fritz Thiele mutatott érdeklődést a délkeleti régió, s azon belül „Szlovákia”, Románia és Magyarország iránt. Mivel az út „Szlovákiát” is érintette, Schmidt elsősorban a két ország határvidékén javasolt látogatásokat, így Budapest és Esztergom környékére, ahol maga is rendelkezett kapcsolatokkal, polgármestereket, tanárokat és lelkészeket ismert.¹³⁷

Schmidt úgy ítélte meg, hogy a látogatás mindenképpen hasznos lesz majd, mert úgy vélte, ritkán jártak ezeken a vidékeken birodalmi német polgárok. Javasolta, hogy keressék fel Csolnok, Kirva (ma Máriahalom), Leányvár, Tát – 70–90 százalékban németek által lakott – községeket, csakúgy mint Csobánkát, Ürömet vagy Solymárt, valamint Dág, Dorog és Süttő településeket, illetve Pilisvörösvárt, ahol 30–50 százalékos volt a németek aránya.

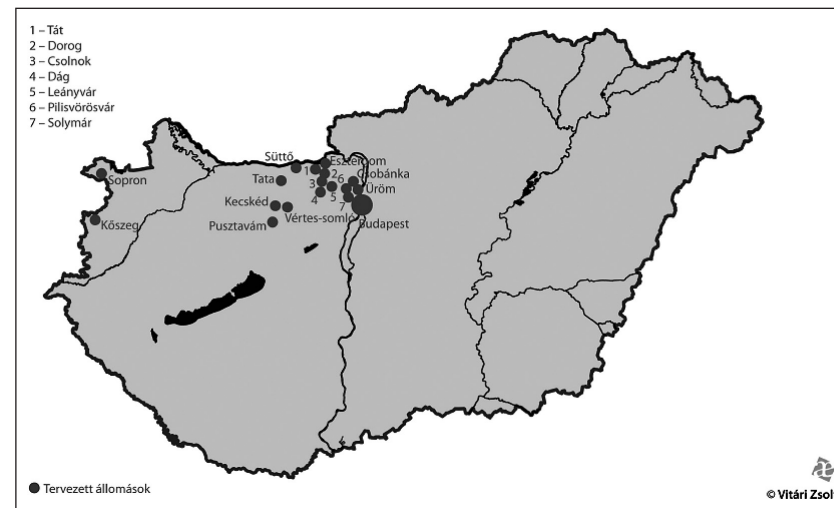
Schmidt 1930-ban hosszabb feljegyzést készített a határvidéki munkáról, amelyben a jövőt illetően a legjelentősebb szerepet Magyarországnak szánta. Az időzítés nem lehetett véletlen, hiszen erre az időre esett, hogy Ausztriában Kurt Briegeret bízták meg a hivatal által propagált munka koordinálásával, s így remény volt arra, hogy a jövőben Ausztriából kiindulva Magyarországon is erőteljesebben érvényesül a határvidéki munka.¹³⁸

A Magyarországra utazóknak figyelmébe ajánlották, hogy a magyarokkal szemben mindig maradjanak semlegesek, s eközben igyekezzenek a passzív németekben is felkelteni a nemzeti érzést, s gyűjtsenek tőlük is címekeket. Erre azért is rendkívül nagy szükség volt, mert Magyarországon még nem tudtak létrehozni semmiféle ifjúsági szervezetet. Az elsődleges

¹³⁶ Schmidt an Leonhardt Ernst, 15. März 1929 – BArch, NS 26/371.

¹³⁷ Schmidt an Fritz Thiele, 13. März 1929 – BArch, NS 26/371.

¹³⁸ Schmidt összegzése a határmenti lehetőségekről [1930, aláírás nincs, de a stílusból arra lehet következtetni, hogy Schmidt írta] – BArch, NS 28/79, 5. o.

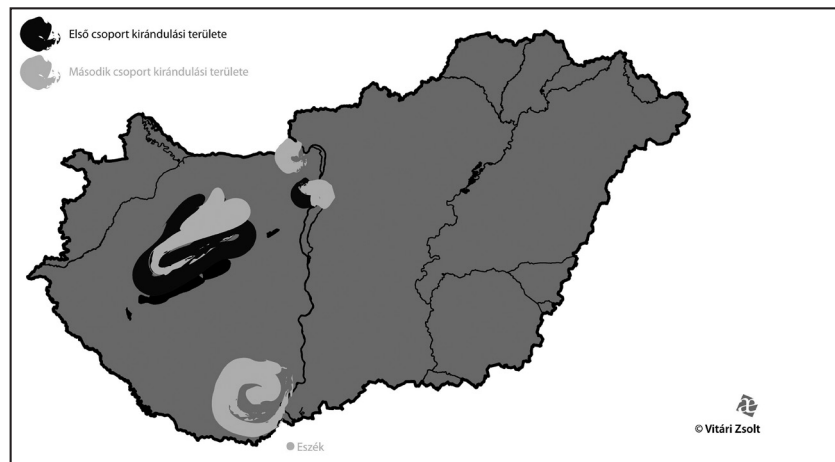
Az 1929 és 1930-ban Magyarországra tervezett utak állomásai, illetve meglátogatására érdemesnek ítélt települések

cél tehát itt sem lehetett más, mint hogy találjanak egy alkalmas személyt, aki átveszi a kezdeményezést és szervezést. A burgenlandi kérdésben szintén nagy óvatosságra intették a Magyarországra tartókat, tudták, hogy ez a magyarok egyik érzékeny pontja. Nyomatékosan felhívták a figyelmet arra, hogy Nyugat-Magyarország Ausztriához csatolásáról még csak véletlenül se nyilatkozzanak, mert azért börtön jár. Ebben a tekintetben a magyarországi németekhez való közeledés sem volt könnyű, mert közülük is nagyon sokan a Magyarországon maradás mellett törtek lándzsát. Összegezve Schmidt úgy fogalmazott, hogy a magyarokkal nem szabad elrontani a viszonyt, de a célokat sem lehet feladni.¹³⁹

Elsősorban az tűnt kézenfekvőnek, hogy Ausztriából kiindulva főleg Nyugat-Magyarországot célozzák meg. Schmidt Mörbischt (Fertőmeggyes) javasolta kiindulópontnak, amelyhez nagyon közel feküdt Sopron is, ahol Schmidt óvatosságra intett, mert korábban egyáltalán nem került sor ilyen látogatásra. Javasolta viszont dél felé Deutschkreutz (Sopronkeresztúr) és Oberpullendorf (Felsőpulya) felkeresését is, hogy délebbre, Kőszeg felé is kapcsolatokat létesítsenek. Úgy ítélte meg, hogy a határmentén jó német falvak és városok helyezkednek el, de nagyon gyűlölködő a magyarság, s „ezer” kém van. A látogatást viszont nem lehetett tovább halogatni.¹⁴⁰

¹³⁹ Uo.

¹⁴⁰ Uo., 5–6. o.

Az 1931-es út során meglátogatott területek

Schmidt arra is felhívta a figyelmet, hogy Kőszegtől Szombathelyen át Pápáig terjedő terület, s már Győr is teljesen magyar, s az utóbbi 50 000 fős lakosságából mindössze 1300 vallotta magát németnek a legutóbbi népszámláláson. Ezért azt ajánlotta, hogy ezt a területet átugorva azonnal Bicske felé haladjanak, melynek közelében volt néhány német lakosú falu (Vértessomló, Kecskéd, Pusztavám – 90–95 százalékban német). Innen az út Budapest felé vezethetett, ahol célszerűnek mutatkozott a hazai német-ség vezetőjének, Jakob Bleyer professzornak a felkeresése, akit egyesületével, a *Magyarországi Németek Népművelődési Egyesülettel* egyetemben Schmidt állítólag jól ismert.¹⁴¹

Kiemelkedő fontosságúnak tartotta Schmidt a Budapesttől északra és északnyugatra fekvő településeket egészen Esztergomig, ahol birodalmi német látogatásra szerinte addig egyáltalán nem került sor, s ezért ott fel kellett ébreszteni és erősíteni kellett a szunnyadozó német érzületet (Csolnok, Kirva, Lenyvár, Tata – 72–98 százalékban német). Olyan települések meglátogatása is fontos volt, ahol a korábban hasonló arányú német-ség a 30-as évek elejére 50 % alá került (Dág, Dorog, Süttő, Pilisvörösvár, Soly-már, Üröm, Csobánka).¹⁴² Az út azonban ismét nem jött létre.¹⁴³

¹⁴¹ Uo., 6. o.

¹⁴² Schmidt összegzése a határmenti lehetőségekről [1930, aláírás nincs, de a stílusból arra lehet következtetni, hogy Schmidt írta] – BArch, NS 28/79, 6. o.

¹⁴³ Schmidt an Erich Reuter, Grossdeutsche Spielschar der NSDAP, Gau Berlin, 26. August 1931; Erich Reuter (Die Braunhemden Speilschar des Gaues Berlin der NSDAP an Schmidt, 7. August 1931 – BArch, NS 26/370.

1931 nyarán végül mégis elérkezett a pillanat, amikor az útitervek elkészülte után a hivatal kiadta a felhívást egy magyarországi útra, hogy „meglátogathassák a magyarországi német parasztokat”.¹⁴⁴ Az utat öt hetesre tervezték 1931. július 11. és augusztus 13. között, és három csoport részvételét helyezték kilátásba, amelyek mindegyike eltérő útvonalat járt volna be. Az utazás első közös, Drezdából induló, Prágán át vonattal Linzbe, onnan gőzössel Bécsen át Pozsonyig vezető szakasza után az első csoport *Hans Briß* vezetésével Burgenland, Balaton, Bakony és Budapest útvonalon haladt tovább. A második csoportot *Karl Willemer*, Schmidt egykori helyettese vezette, s csoportja Esztergomig tovább folytatta útját a gőzössel, majd Bakony, Baranya, Mohács állomások következtek, amelyek után átlátogattak a szlavóniai Eszékre is, majd ők is visszatértek Budapestre. A harmadik csoport drezdai *Heinz Schäfer* vezetésével a bácskai és bánáti részekre összpontosított. Pozsonytól Mohácsig gőzössel haladtak, utána felkeresték a Bácskában Újvidéket (Novi Sad), majd Belgrádot, a Bánságot és annak román oldalán Temesvárt (Timișoara) majd ez a csoport is visszatért Budapestre.¹⁴⁵ Az út lefolyásáról sajnos semmilyen információval nem rendelkezünk, mint ahogy arról sem maradtak fenn források, hogy milyen további kapcsolatok épültek ki Magyarországgal 1933-ig. Annyi azonban mindenképpen sejthető, hogy ezek száma és nagysága mindvégig meglehetősen szerény maradt.

Erdély – Románia – A fentiekből már kiderült, hogy a nagy távolság ellenére Romániát és Erdélyt sem felejtették ki a kívánatos kapcsolatok sorából, főleg azután, hogy sikerült kontaktszemélyeket találni. A kapcsolatkeresés már itt is 1928-ban megindult, mivel 1929 nyarán Schmidt úgy nyilatkozott, hogy Erdéllyel jól alakulnak a dolgok, de a pénz itt is nagy problémákat okozott. Erdély felé a HJ hannoveri és braunschweigi körzete volt a legfőbb kezdeményező, miután Fred Gündisch, a HJ erdélyi vezetőjének személyében egy erdélyi németet vettek alkalmazásba az Erdéllyel kapcsolatos ügyek intézésére. 1930 tavaszára kívánták az első fontosabb találkozót megszervezni.¹⁴⁶

¹⁴⁴ „Fiúk! Már csak néhány hét, és öt egész hétre útra indulunk. Gyertek velünk, vándoroljatok és figyeljétek. Nem kínálunk nektek rengető programot – nem! –, hanem egy friss, vidám, szabad, de mégis fegyelmezett fiú életet azonos szellemiségű bajtársak között. Éjszakai utazásokat a Dunán, sátorozást a Balaton partjainál, vándortúrákat a magyar pusztában, ez jó kell, hogy legyen – velünk kell jönnötök!” Hitlerjugens auf zur Ungarnfahrt! Grenzlandamt der Hitler-Jugend (Heinz Schäfer), 2. Juni 1931 – BArch, NS 26/370.

¹⁴⁵ Uo.

¹⁴⁶ Schmidt an Wilhelm Stiehler, 23. August 1929; HJ Hannover–Braunschweig an Schmidt, 22. Dezember 1929 – BArch, NS 26/372.

A Jugoszláviában felkeresésre ajánlott és szóba került városok és területek

Az erdélyi bajtársak németországi befogadása, illetve számukra történő munkahelykeresés 1929-re ugyancsak nem egy esetben alkalmazott stratégiává vált. A cél az volt, hogy ezeknek a személyeknek 1–2 évre munkát találjanak, s ez idő alatt kellőképpen képezzék őket szellemileg, és készítsék fel őket minden szükséges feladatra, hogy azután Erdélybe visszatérve kamatoztathassák a megszerzett ismereteket.¹⁴⁷ Ez annál is inkább fontos volt, mert a nagy távolság következtében Erdélybe semmiképpen nem lehetett olyan élénk kapcsolatokat kiépíteni, s olyan rendszeres utakat megvalósítani, mint közvetlenül a német határ közelében fekvő területek irányában.

A kapcsolat első lépését az 1930-ra tervezett erdélyi találkozó jelentette. Németországban öt, 12 fős csoport útnak indításával számoltak, amelyeknek eltérő túraútvonalon kellett haladniuk Nagyszeben (Sibiu) térségében, s a túra végén közös találkozóra került volna sor Nagyszebenben. Ennek megvalósulását hátráltatta, s valószínűleg meg is hiúsította, hogy Gündischt 1930 májusában a HJ összekötőjeként kiutasították Romániából. Schmidt egy ezt követő feljegyzésében Erdélyben ezért nagyszebeni

¹⁴⁷ Schmidt an Herrn Ulrich Knigge, 17. Oktober 1929 – BArch, NS 26/372.

Fritz Fabritiust, a romániai németység későbbi elsőszámú vezetőjét ajánlotta kontaktszemélynek.¹⁴⁸

Jugoszlávia – Jugoszlávia úgy tűnik a 30-as évek legelején került előtérbe, illetve valószínűleg ebben az időben teremtődtek meg a feltételek ahhoz, hogy a Hitlerjugend erősebb szálatokat szőjön az itteni német ifjúsághoz.¹⁴⁹ Ezen a határterületen a feladatok közé sorolták egy jó hírszerzőszolgálat megszervezését. A határ túloldalán élő németsegre irányuló szlovénizáló tevékenységnek ugyanis elejét akarták venni, s a már szlovénizált felső réteget a nemzetiszocialista ideológia segítségével kellett visszavezetni a németséghez. Később már nemcsak a határmenti, hanem a szétszórta, szigeteken élő (pl. Gottschee) németseget is megcélzandónak vélték.¹⁵⁰ Schmidt viszont egyelőre óvatosságra intett, s nem tartotta tanácsosnak egy szlovéniai területeket is érintő jugoszláv utat, mivel ott információi szerint oly nagy volt a németséggel szembeni gyűlölet, hogy az odautazó csoportokat szétkergették, megverték és be is zárták.¹⁵¹

Egyéb területek – A birodalom keleti határvidékeinek külföldi kapcsolatok terén kimutatható túlsúlya elsősorban a Határvidéki Hivatal elhelyezkedéséből és a határvidéki munka profiljából fakadt, de a munka közel sem korlátozódott kizárólag ezekre a területekre. Így már a hivatal működése kezdetén kísérletek történtek arra, hogy a HJ nyugati egységei kapcsolatot létesítsenek a nyugati határ túloldalán élő németséggel. Eupen–Malmedy,¹⁵² a Saar-vidék képezték a fő súlypontokat nyugaton.¹⁵³ Úgy tűnik szinte teljesen kiesett az érdeklődési körből Franciaország. Schmidt úgy ítélte meg, hogy az energiákat és a szűkös anyagiakat máshol sokkal

¹⁴⁸ An Fred Gündisch, 4. Februar 1930; Kroll an Fred Gündisch, 15. März 1930; Schmidt an Gündisch, 15. Juni 1930; Gündisch an Schmidt, 17. April 1930 – BArch, NS 28/75, 147–148., 153–154. o.; Schmidt an Karl Willemer, 29. Mai 1930 – BArch, NS 28/77, 158. o.; Schmidt összegzése a határmenti lehetőségekről [1930, aláírás nincs, de a stílusból arra lehet következtetni, hogy Schmidt írta] – BArch, NS 28/79, 6. o.

¹⁴⁹ Schirach an die Reichsorganisationsleitung der NSDAP, Herrn Dr. Glaser, 30. Juli 1932 – BArch, NS 22/420.

¹⁵⁰ HJ Gebiet Ausland, Bereich Südost, Helmut Ochernal an Kaspar Pozewaunig, 24. Juni 1932 – BArch, NS 22/420.

¹⁵¹ Schmidt an Erich Reuter, Grossdeutsche Spielschar der NSDAP, Gau Berlin, 26. August 1931 – BArch, NS 26/370.

¹⁵² Schmidt an die HJ, Bezirk Aachen, 30. August 1928 – BArch, NS 26/371; Bezirk Aachen an Schmidt, 30. August 1928 – BArch, NS 26/371.

¹⁵³ Schmidt an Anschütz, 30. August 1928 – BArch, NS 26/371; Gau Rheinpfalz und Untergau Saar an Schmidt, 5. September 1928 – BArch, NS 28/78, 92. o.; Schmidt an die Reichsleitung der HJ, 31. August 1928 – BArch, NS 26/371; Schmidt an Anschütz, 30. August 1928 – BArch, NS 26/371; HJ-Reichsleitung. Geschäftsführung an Schmidt, 8. September 1928 – BArch, NS 26/371.; Ein Gebiet Saar-Pfalz der HJ. *Reichs-Jugend-Pressedienst*, 1935/59. sz., 1. o.

hatásosabban tudják kamatoztatni.¹⁵⁴ Északon a dániai Észak-Schleswiggel elsősorban a HJ Északi vidék körzete tartotta a kapcsolatokat.¹⁵⁵ A németiség felkarolásán túl a HJ szemei előtt azonban már ekkor megjelent egy kiterjedtebb kapcsolatrendszer felépítésének víziója is. Sporadikus olaszországi, svédországi kapcsolatokról tudunk.¹⁵⁶

Összegzőképpen elmondható, hogy a Hitlerjugend és elődei 1922 és 1933 között egyre dinamikusabb külföldre irányuló tevékenységet folytattak, amelynek mind növekvő üteme, mind pedig irányai beleillettek a weimari időszak ifjúsági mozgalmának hasonló aktivitásaiba, amelytől a mintát is vették. A Hitlerjugend – nem utolsósorban szűkös lehetőségei révén – a korszakban mindvégig a külföldi, elsősorban a határmenti németiség gondozását tekintette elsődleges feladatának, ezen túlmenően külföldi kapcsolatokra csak nagyon szerény mértékben került sor. Olyannyira ez volt kifelé irányuló tevékenységének fő területe, hogy számos határöntúli csoportosulást tekintett saját, birodalmi szervezete részének, amelyek Csehszlovákia és Ausztria esetében régebbi hagyományokkal rendelkeztek.

Kétségtől megállapítható, hogy ez a tevékenység még ebben a viszonylag szerény formájában sem valósulhatott volna meg, ha nincs az ambiciózus Rudolf Schmidt, aki a Határvidéki Hivatal spiritus rectoraként mindezt nagy elkötelezettséggel koordinálta, megteremtette az intézményi kereteket, s a HJ teljes szervezetében és azon túl is megpróbálta felébreszteni az érdeklődést a szomszédos országok nemzetiszocialista, illetve német ifjúsága iránt. Schmidt munkájának eredményét még inkább elismerésre méltóvá teszi az a tény, hogy azt másodállásban folytatta, s mindvégig egy apatikusnak mondható HJ Birodalmi Vezetéssel szemben kellett dolgoznia. A külföldi kapcsolatok fejlődését jelezte az is, hogy a Határvidéki Hivatalt több lépcsőben bővítették. Schmidt a külföldi munkát annyira fontosnak tartotta, hogy a Határvidéki Hivatalt párhivatallá kívánta emelni, de legalábbis az NSDAP több alszervezete által működtetett intézménnyé. Stratégiájának magvát képezte, hogy nem kívánt addig várni e kapcsolatok kialakításával, amíg az NSDAP hatalomra jut Németországban, addigra ő már szilárd lábakon álló, a németországi befolyást biztosító kapcsolatrendszert akart megteremteni. Ennek elérésére kész volt megküzdeni más, hasonló tevékenységet folytató, ráadásul nagyobb tradí-

¹⁵⁴ Schmidt an Alfred Bach, 21. Mai 1929 – BArch, NS 26/371.

¹⁵⁵ Gau Nordmark (Arnold Peters) an Schmidt, 6. Oktober 1929 – BArch, NS 28/78, 22. o.; HJ Gau Nordmark an Schmidt, 14. Brachet 1929 – BArch, NS 26/371; Kroll an die Gauleitung der HJ des Gaus Hannover–Braunschweig, 24. Mai 1930 – BArch, NS 28/77, 182. o.

¹⁵⁶ Arnold Ross an Schmidt, 7. Februar 1930; Kroll an Ross, 13. März 1930 – BArch, NS 28/76, 72–73. o.; HJ Hannover–Braunschweig an Schmidt, 22. Dezember 1929 – BArch, NS 26/372.; Kroll an die Reichsleitung der NSDAP, 9. April 1930 – BArch, NS 28/79, 28. o.

ciókkal és erővel rendelkező szervezetekkel is. Schmidt kiválása mutatta meg igazán, hogy 1931 és 1933 között a kapcsolatok mennyit vesztek intenzitásukból, jóllehet ebben a nehézkes gazdasági körülmények és az állandó strukturális változások is szerepet játszottak.

Az utak során elvben nagy gondot kívántak fordítani a résztvevők kiválasztására, de a körülmények ezt gyakran nem tették lehetővé, mivel sok esetben nem állt rendelkezésre kellő számú HJ-tag. Az utak előtti felkészítésnek is kiemelt jelentőséget tulajdonítottak, hiszen az egyes külföldi csoportok meglátogatása messze túlmutatott a szimpla szabadidős tevékenységen, identitást növelő, kultúrát megőrző, ideológiát közvetítő szerepe volt. E fő célkitűzés egyúttal kizárólagossággal is társult, vagyis e tevékenységet csak Németország tekintetében ismerték el, más népek hasonló célkitűzéseit elítélendő dolognak tartották. Az utak a külföldi németiség szolgálata mellett egyben a résztvevők egyik leghatékonyabb politikai iskolázását is jelentették. A HJ néhány éves külföldre irányuló munkája révén a német ifjúsági mozgalomhoz hasonlóan, illetve leginkább annak eredményeire építve, kialakította a kapcsolatok létesítésének, fenntartásának forgatókönyvét, illetve a kapcsolatok legkülönbözőbb formáit, s a különöségekre is figyelemmel voltak.

A tervezett és ténylegesen lebonyolított utak nagyobbik részét a Határvidéki Hivatal maga szervezte és bonyolította le, kisebb részüket a HJ különböző körzetei kezdeményezték és valósították meg. Mindvégig jellemző maradt, hogy az egyes viszonylatokban (főleg Szudéta-vidék) ideje korán kialakuló kölcsönösség ellenére, leginkább a német HJ-tagok indultak útra, a Németországba tartó határon túli német ifjúság látogatásai csak szerény mértékben valósultak meg. A közvetlen kapcsolattartás mellett a szűkös anyagi feltételek ellenére újságokkal, könyvekkel, folyóiratokkal és más eszközzel is támogatták a határon túli csoportok működését.

A Hitlerjugend elképzeléseit leginkább a Határvidéki Hivatalhoz legközelebb fekvő Szudéta-vidéken tudta megvalósítani, annak is az északi, észak-nyugati részén, míg Cseh-Szilézia és a déli területek csak nagyon szerény mértékben kerültek a HJ látókörébe. A szudétanémet területek a HJ külföldre irányuló tevékenységének egyúttal kísérleti laboratóriumát is képezték. Az itt megvalósult kapcsolatrendszer, annak minősége és mennyisége is mintaértékű volt. Más területeken a HJ nem volt ilyen eredményes.

Ausztriával az ottani HJ önállóságának megőrzése folytán is, és a közelfekvő németországi területek fásultsága miatt is nehezen indultak meg a kapcsolatok, és sosem érték el a csehszlovákiai német ifjúsággal fennálló szintet. Itt ráadásul az osztrák HJ birodalmi vonalon tartása is komoly erőfeszítéseket igényelt. Ausztria gyengesége pedig nyilvánvalóan rányomta bélyegét a déli szudétanémet területekkel, illetve Ausztria keleti szomszéd-

daival fennálló kapcsolatok minőségére is. Ennél távolabbi területeken – bár a források nagyon hiányosak – még ennél is kisebb együttműködés alakult ki. Sem Danzigban, sem a Baltikumban nem sikerült látványos találkozókat megszervezni és lebonyolítani. Lengyelország felé 1933 előtt még a lehetséges kontaktszemélyek felderítése is alig kezdődött meg.

A Magyarországgal ápolt kapcsolatok iskolapéldáját mutatták annak, hogy az ausztriai HJ-szervezet nem volt képes, s érdeklődést sem mutatott komolyabb külkapcsolatok építésére, s a Határvidéki Hivataltól való nagy távolság miatt a magyarországi utak száma is valószínűleg nagyon minimális maradt, jóllehet Schmidt és hivatala az asszimiláció előrehaladása miatt prioritásként kezelte Magyarországot. Problémát okozott az is, hogy itt nem volt partnerszervezet sem. Románia volt a jó példa arra, hogy a földrajzi távolságot román állampolgárságú németek felkészítésével lehetett áthidalni, akik azután a HJ mintájára szervezhették a helyi ifjúságot. Mind Jugoszláviában, mind pedig a nyugati és északi határok mentén éppen, hogy csak kialakult némi kapcsolat, rendszerességről az eddig rendelkezésre álló források alapján azonban semmiképpen nem beszélhetünk. A Szudéta-vidék és Ausztria kivételével a többi terület esetén adott esetben ideológiai ellenérzések is gátolhatták a kapcsolatok kialakulását.

A Hitlerjugend a kapcsolattartások során szükség esetén nyomást is gyakorolt a partnerszervezetekre, ha azt tapasztalta, hogy azok eltérnek a birodalmi irányvonalától, s ezzel világossá tette, hogy a mérce egyedül a nemzetiszocialista ideológia maradéktalan alkalmazása lehet. Ez az önkényesség mutatkozott meg a Külföldi Németek Egyesületével szemben is, s egyben tanúbizonyságát adta annak, hogy a Hitlerjugend nagyon szerény külföldi tevékenysége ellenére miként indított harcot egy évtizedek óta ilyen munkát folytató szervezettel szemben.

A Hitlerjugend összességében már 1933 előtt fontosnak minősíthető külföldi tevékenységet valósított meg, amely a kudarcok ellenére hosszútávon mindenképpen hasznosnak bizonyult, hiszen az 1933 utáni hasonló tevékenység egyik alappilléret képezte, amelyre ugyanúgy lehetett építeni, mint a Hitlerjugendbe áramló egykori egyleti ifjúság még ennél is szélesebb körű tapasztalataira és kapcsolatrendszerére. Baldur von Schirach birodalmi ifjúságvezető Kurt Grubertől eltérően az egyik legfontosabb feladatnak a kifelé fordulást tartotta, s ennél fogva az új viszonyok és lehetőségek közepette a szomszédos területek és az ott élő németység mellett a Hitlerjugend az egész világ ifjúsága felé kitérte horizontját. 1933 után – s ez az egyik leglényegesebb változás volt a korai időszakhoz képest – az ifjúsági kapcsolatok pedig már nem egyszer diplomáciai szempontból is fontos szerepet játszottak.

KISEBBSÉGGKUTATÁS SZEMLE

